

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Petelinek
Vzgoja za multikulturalnost
Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Petelinek
mentorica doc. dr. Alojzija Židan
Vzgoja za multikulturalnost
Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Ob tej priložnosti bi se želela zahvaliti moji mentorici doc. dr. Alojziji Židan za vso pomoč in podporo. Še posebej bi se zahvalila za njeno razumevanje, ki mi ga je izkazala pri pisanju diplomskega dela na daljavo in mi tako omogočila daljše bivanje v tujini.

Ob zaključku študija gre posebna zahvala tudi mojim staršem, ki so mi ta študij omogočili ter me vseskozi spodbujali na moji poti. Hvala sestrama Urši in Niki za vse prebedene noči, skupinsko učenje in moralno podporo, brez njiju mi ne bi uspelo.

Želela bi se zahvaliti tudi svojim prijateljem, ki so mi v vseh teh letih stali ob strani, verjeli vame ter mi nikoli niso pustili, da bi odnehala.

Vzgoja za multikulturalnost

Vzgoja predstavlja pomemben del socializacije mladih in pomembno vpliva na njihove predstave o svetu. Zaradi ekonomskih ter drugih vzrokov živimo v svetu množičnih migracij in prebivalci držav so vedno bolj mešanega etničnega porekla. Vzgoja za multikulturalnost je pomembna za spoprijemanje in življenje v takšnem svetu, za zmanjševanje nestrpnosti, nujna pa je tudi za mirno sožitje ljudi. V nalogi je predstavljen zgodovinski razvoj ideje multikulturalnosti ter težave povezane z njim. Predstavimo povezane koncepte (državljanstvo, globalizacija, šole) za uvrstitev teme v sodobni kontekst. Obstajajo smernice za multikulturalno vzgojo v slovenskih osnovnih šolah. Iz njih pa izhaja njihova realna izvedba, ki je vse prej kot enotna. Za boljši vpogled v temo in prikaz prakse na slovenskih osnovnih šolah so predstavljeni primeri štirih različnih osnovnih šol ter intervjuji z ravnateljicami, ki jih zastopajo. Pomembno vlogo igrajo zaposleni v izobraževalnih institucijah, torej učitelji ter ravnatelji. Ker nosijo veliko odgovornost je potrebno opozoriti na zaupanje, ki se vzpostavi med njimi, otroci in starši, ter zaupanje v samo institucijo.

KLJUČNE BESEDE: multikulturalnost, osnovna šola, vzgoja, jeziki, vrednote.

Education for multicultural society

Education represents an important part in socialisation of young people and has strong effect on their view of the world. Because of economical and other reasons, we live in a world of mass migrations, where the population of (former) national countries is becoming more and more ethnically diverse. Intercultural education has an important effect when we talk about reducing intolerance and it is necessary for successful coexistence. In the following paper the historical development of idea of multicultural society will be represented. We include different concepts (citizenship, school, globalization), that are important in understanding the contemporary societies we live in. Official directives for intercultural education are known, but their implication in practice is anything but universal. To get a better inside in the practical use and implication of the directives, interviews with principals of four primary schools are presented. Teachers and principals play an important role in educational institutions. Because of their role as an authority, trust in them as individuals and trust in school as an institution is very important.

KEY WORDS: multiculturalism, primary school, education, languages, values.

Kazalo

1	UVOD	7
2	MULTIKULTURALIZEM IN Z NJIM POVEZANI KONCEPTI	9
2.1	MULTIKULTURALIZEM	9
2.2	PRISTOPI K MULTIKULTURALIZMU	10
2.3	MEDKULTURNI DIALOG	11
2.4	INTEGRACIJA PRISELJENCEV	13
3	MEDNARODNE MIGRACIJE IN MIGRANTI	15
3.1	MIGRACIJE	15
3.2	VRSTE MIGRACIJ	15
3.3	MIGRACIJE SKOZI ČAS.....	15
4	DRŽAVLJANSTVO IN GLOBALIZACIJA	17
4.1	DRŽAVLJANSTVO	17
4.1.1	DRŽAVLJANSTVO SKOZI ZGODOVINO.....	17
4.1.2	DRŽAVLJANSTVO IN VZGOJA	18
4.2	GLOBALIZACIJA	19
5	VZGOJA IN IZBORAŽEVANJE	20
5.1	VREDNOTE V SLOVENSkih ŠOLAH.....	20
5.2	EVROPSKA DIMENZIJA V ŠOLAH.....	20
5.3	IZOBRAŽEVANJE ZA MULTIKULTURNOST	21
5.3.1	ZELENA KNJIGA	21
5.3.1	BELA KNJIGA	22
5.4	POUČEVANJE TUJIH JEZIKOV V SLOVENSkih ŠOLAH	22
2	EMPIRIČNI DEL.....	25
5.4	RAZUMEVANJE POJMOV V KONTEKSTU	26
5.5	PREDSTAVITEV IZBRANIH OSNOVNIH ŠOL TER NJIHOVE UMEŠČENOSTI V OKOLJE	26

5.5.1	Osnovna šola Ledina, Ljubljana	26
5.5.2	Osnovna šola Ob Dravinji, Slovenske Konjice.....	27
5.5.3	Osnovna šola Vitanje, Vitanje.....	27
5.5.4	Osnovna šola Janka Padežnika, Maribor	27
2.1	ANALIZA REZULTATOV.....	28
3	ZAKLJUČEK.....	32
	LITERATURA.....	35
	PRILOGE.....	37
	PRILOGA A: IZHODIŠČNI VPRAŠALNIK	37
	PRILOGA A.1: OSNOVNA ŠOLA LEDINA	38
	PRILOGA A.2: OSNOVNA ŠOLA OB DRAVINJI	41
	PRILOGA A.3: OSNOVNA ŠOLA VITANJE.....	45
	PRILOGA A.4: OSNOVNA ŠOLA JANKA PADEŽNIKA	48

1 UVOD

V pričujoči nalogi se bom ukvarjala z multikulturalnostjo v Sloveniji. Predstavila bom teoretske koncepte, ki so bistveni za razumevanje teme, in poglede različnih avtorjev. V drugem delu bom opravljene intervjuje z ravnateljicami štirih različnih osnovnih šol poskusila razdeliti v smiselne sklope, zbrane informacije pa bom med seboj tudi primerjala. V zaključku bom predstavila svoje ugotovitve.

Pri pisanju svoje naloge sem izhajala iz predpostavke, da vprašanju multikulturalnosti v slovenskem šolstvu ni posvečeno dovolj pozornosti. Zanimali me bodo načini za bolj učinkovito vzgojo za multikulturalnost, saj se z vzgojo mladih namreč spreminja celotna družba. Moje raziskovalno vprašanje je torej, kako se v šolah učencem posreduje vrednota multikulturalnosti. Glavna teza, ki sem jo postavila, je, da so direktni medkulturni stiki med mladimi bistven ter najbolj učinkovit način pri posredovanju vrednot multikulture družbe.

Začela bom s poskusom razjasnitve pojma multikulturalizem ter njegovih izpeljank. Predstavila bom kratek razvoj konceptov, kot so kulturni pluralizem, multikulturalnost, medkulturalizem, medkulturalnost ter njihovo uporabo glede na kontekst. Nato bom opisala različne pristope k multikulturalizmu. V podpoglavju se bom ukvarjala tudi s pojmom medkulturni dialog, pojasnila, zakaj ta izraz nekateri avtorji dojemajo kot najustrežnejšega ter kako je koncept predstavljen v *Beli knjigi*. Opozorila bom tudi na pomembnost jezikovnega diskurza ter poskusila razjasniti prikazati pomen in težo integracije na individualnem in družbenem nivoju.

V drugem poglavju bom razložila pomen in vrste migracij, saj je njihovo razumevanje nujno, če hočemo proučevati multikulturalno družbo, v kateri živimo.

V naslednjem poglavju bom predstavila koncept državljanstva, spreminjanje pomena te besede skozi zgodovino ter negativen aspekt pojma, ki ga lahko skozi izobrazbo zelo omejimo. Posvetila pa se bom tudi globalizaciji ter vlogi, ki jo igra v sodobnem svetu.

Nadaljevala bom z vzgojo in izobraževanjem, njunem pomenu, multikulturalnih normah in vrednotah, ki so posredovane v šolah, na kratko pa bom predstavila tudi evropsko dimenzijo v šolah. Opisala bom bistvene prispevke *Zelene in Bele knjige*, ki sta bili izdani z namenom

izboljšanja stanja v slovenskem šolstvu. V zadnjem poglavju teoretičnega dela pa bom prikazala pomen poučevanja tujih jezikov v šolah.

V empiričnem delu bom najprej pojasnila zakaj sem se odločila za uporabo poglobljenega pol-strukturiranega intervjuja. Podala bom tudi razlago uporabljenih pojmov v besedilu. Nato bom predstavila štiri osnovne šole, v kakšnem okolju se nahajajo ter s kom bom opravila intervjuje. Dobljene informacije bom razdelila pod sedem rubrik oziroma vprašanj ter jih v analizi podatkov primerjala med sabo. Iskala bom tako podobnosti, kot največje razlike med praksami, ki se na šolah izvajajo. Pri tem delu mi bo v veliko pomoč metodološko znanje, ki sem ga pridobila med študijem. Za ta način analize pa sem se odločila po prebiranju dela C. Ragina o družboslovnem raziskovanju (Ragin 2007).

Na podlagi te analize pa bom v zaključku predstavila svoje ugotovitve, odgovor na svoje raziskovalno vprašanje, ovrгла ali potrdila pa bom tudi svojo začetno hipotezo. Za konec bom poskušala predstaviti tudi pomen zaupanja v izobraževalne institucije.

2 MULTIKULTURALIZEM IN Z NJIM POVEZANI KONCEPTI

Če hočemo govoriti o vzgoji za multikulturnost, si moramo najprej dobro razjasniti sam pojem. Njegova definicija ni enotna in razlage so precej raznolike, hkrati pa se multikulturalizem in z njim povezane koncepte pogosto posplošuje, s prevajanjem v slovenščino se marsikaj izgubi že v prevodu. Multikulturalizem sam je vezan na migracije, vendar teh dveh pojmov med seboj ne smemo enačiti.

2.1 MULTIKULTURALIZEM

Skozi zgodovino so se pojavljale mnoge teorije, pristopi in strategije, kako sobivati v družbi, sestavljeni iz ljudi z različnim etničnim in kulturnim ozadjem. Dolgo je prevladoval model anglokonformnosti, s katerim je povezana prisilna akulturacija oziroma asimilacija. Prav tako se je v 18. stoletju pojavila teorija talilnega lonca, ki predvideva stapljanje kultur. Leta 1915 je H. Kallen predstavil novo idejo – neustreznost politike, ki pričakuje od priseljencev, da se popolnoma prilagodijo ter zavržejo predhodne navade, tradicije in običaje. Ta model je leta 1924 poimenoval kulturni pluralizem. Leta 1963 je z močnimi antikolonialnimi in antidiskriminatornimi gibanji v Kanadi prišlo do spremembe pojmovanja in preimenovanja kulturnega pluralizma v multikulturalizem. S temi tremi pojmi pa povezujemo koncepte akulturacije ter integracije. Sam multikulturalizem je postal močno populariziran in zato »lahko pomeni vse in torej ne pove skoraj nič«. (Lukšič-Hacin in drugi 2011)

Tudi ta koncept je sčasoma doživel redefinicijo ter preoblikovanje v interkulturalizem, ki se v slovenščino prevaja kot multikulturnost. Lukšič-Hacinova se s tem ne strinja in pravi, da bi bil zaradi končnice –izem veliko ustrežnejši prevod medkulturalizem, saj ta končnica nakazuje, da govorimo o neki politiki, doktrini ali ideologiji in ne o golem opisu stanja. (Lukšič-Hacin in drugi 2011, 147–148)

Multikulturalizem lahko razumemo na več načinov, saj se uporablja v različnih kontekstih. Marina Lukšič-Hacin je v svojem delu *Multikulturalizem in migracije* njegovo uporabo razdelila v tri podkategorije, znotraj katerih lahko definiramo ta kompleksen in mnogopomenski izraz.

Nastopa lahko kot oznaka družbene realnosti. Kot takšen priznava razlike, vendar jih ne vrednoti. Uporablja se tudi kot teoretski koncept (povezan s kulturnim pluralizmom in inkulturizmom), ki označuje odnose med skupinami. V političnem kontekstu pa združuje prvi in drugi vidik, tako znotraj uradne politike države kot tudi gibanja za izboljšanje nastale situacije, povezane z migranti in njihovimi življenji. (Lukšič-Hacin 1999, 100–101)

2.2 PRISTOPI K MULTIKULTURALIZMU

V teoriji poznamo dva pristopa k multikulturalizmu.

V prvem z multikulturalizmom označujemo večkulturno družbo, znotraj katere obstajajo posamezne podskupine. Tukaj kulturni pluralizem pomeni korak dalje, saj se ukvarja tudi s stiki med temi skupinami. Interkulturalizem oziroma medkulturnost doda kontekstu še nekaj novega, saj združi multikulturalizem ter kulturni pluralizem in pokaže na to, da se ob stikih dveh kultur ustvarijo tudi nove stvari, zveze, povezave, in sicer tako na ravni posameznikov kot na ravni družbe kot celote.

Drugi teoretični pristop multikulturalizem deli glede na njegovo uporabo oziroma glede na to, s kakšnimi stališči je uporabljen.

H. E. Giroux (v Lukšič-Hacin 1999, 157) je dojemanje pojma glede na ideologije razvrstil v štiri kategorije:

1. konservativni/korporativni multikulturalizem
(evropocentrična pozicija, delitev kultur na bolj in manj razvite, zagovor monoligvizma, pomen istosti);
2. liberalni multikulturalizem
(multikulturalizem kot označba pluralizma, temelji na obstoječi hierarhiji, vzrok za neenakost v neenakih socialnih zmožnostih in neenakosti v izobraževanju);
3. levo-liberalni multikulturalizem
(idealizacija drugačnosti, razlika kot cilj);
4. kritični multikulturalizem
(uporniški, radikalni, usmerjen v spremembo obstoječega razmerja moči, razlika kot dejstvo, pomen jezika, kritika evropocentrizma).

Kljub vsem poskusom delitve in opredelitve pojma se teoretiki pogosto ujamejo v paradoksalnost samega pojma. Kulturni relativizem je zaslužen za razvoj teh teorij, saj govori o enakosti in enakih pravicah vseh, vendar pa so same osnovne človekove pravice v različnih kulturah različno razumljene in je naš pogled na univerzalnost teh pravic izrazito evropocentričen. (Thornton v Lukšič-Hacin 2011, 155–156)

Ob tem se znajdemo pred novo težavo, ko bi lahko zaradi stika več kultur in njihovih enakovrednih vrednot ali zaradi samega nepriznavanja teh vrednot prišlo do kulturnega nihilizma. Medkulturni dialog naj bi preprečil skrajne scenarije, kot so getoizacije ter odcepitve, saj »vpliva na človekovo razumevanje in vodi do fuzije horizontov. S tem se družita alternativna načina gledanja in oba obstaneta, če obstaja medsebojno spoštovanje in odnosi, ki ne uveljavljajo prevlade enega nad drugim. S tem se poveča alternativnost možnih pogledov na stvarnost.« (Rockefeller v Lukšič-Hacin 1999, 158)

Največji izziv multikulturalizma je danes verjetno, kako odločiti med dobrimi in slabimi pravicami, torej med tistimi, ki doprinesejo ter tistimi, ki omejujejo individualne pravice posameznikov (primer nošenja burke v francoskih šolah) in kako promovirati enakost iz stališča, ki ne bo preferiral ali diskriminiral ne večinske in ne manjšinskih skupin

Priseljenci so po Kymlickem tisti, ki imajo pravico do pridobitve državljanstva v nekajletnem obdobju in morajo izpolnjevati le minimalne kriterije, npr. znanje jezika. Skupine priseljencev so navadno zaradi nekoncentracije premajhne, da bi lahko v novi državi zahtevale poseben status in vzpostavitev lastnega sistema ter kulture. (Kymlicka 2005, 476)

2.3 MEDKULTURNI DIALOG

Pojem multikulturalizem danes pogosto spremlja slabšalni predznak. V *Beli knjigi* je o multikulturalizmu napisano: »Čeprav je multikulturalizem pomenil jasen in korenit odmik od asimilacije, je dejansko pogosto temeljil na enakem sistematičnem pojmovanju družbe, v kateri sta si nasproti manjšina in večina; pojma se med seboj razlikujeta le glede zagovarjanja ločene manjšine od večine oziroma glede asimilacije manjšine z večino ...« (Krek in Meteljak 2011)

Politika multikulturalizma je tukaj označena za neprimerno, nov pristop pa se poimenuje medkulturni dialog, kar je v *Beli knjigi* utemeljeno z razlago, da se niti asimilacije, niti

multikulturalizma danes ne uporablja celovito. Prevladoval naj bi pristop, ki vzame najboljše od obeh. Tako za novo kulturno paradigmo pravijo: »Od asimilacije je prevzela usmerjenost na posameznika, od multikulturalizma pa priznavanje kulturnih različnosti. Dodaja še nov element dialoga na podlagi enakosti dostojanstva in skupnih vrednot, ki je ključen za vključevanje in socialno kohezijo.« (Krek in Meteljak 2011, 18)

Medkulturni dialog naj bi se spodbujal skozi pet političnih pristopov. Pod demokratično ravnanje s kulturno raznolikostjo je šteta politična kultura, ki ceni raznolikost, človekove pravice in njegove temeljne svoboščine ter omogoča enake možnosti in uživanje pravic. Kot drug pomemben faktor je navedeno demokratično državljanstvo in udeležba, tj. sodelovanje v zadevah skupnosti. Izpostavljen je tudi pomen učenja in poučevanje medkulturnih veščin, to pa naj bi bilo mogoče le skozi dobro poznavanje demokratičnega sistema, jezika ter zgodovine. Za uspešen medkulturni dialog so pomembni tudi prostori za njegovo izvajanje, kot so mediji, delovno okolje, muzeji in spomeniki, vrtci, šole ipd. Kot zadnji pa je izpostavljen medkulturni dialog v mednarodnih odnosih, ne le na območju Evropske unije, temveč tudi širše. (Krek in Meteljak 2011)

McLaren (v Lukšič-Hacin 1999, 107) izpostavlja »nujnost novega diskurza za študente, v katerem razlika ne bo predstavljena kot nekaj, do česar smo strpni, ampak kot osnova, kot izhodišče za razvoj diskurza. Multikulturalizem je potrebno uporabiti kot pedagoški koncept v povezavi z etiko in politiko, kar bi omogočilo vpogled v razmerja moči. Prav tako je na šolah potrebno opredeliti stare vsebine in jim priključiti 'novo' vedenje, ki bo zajelo tradicije etničnih in rasnih skupin kot enakovredne evropski.«

Veliko pozornosti v razpravah se je začelo posvečati tudi pojmom strpnost in razlika, vendar pa pri vseh diskusijah in teorijah ne smemo pozabiti na velik pomen jezikovnega diskurza, ki mu mnogokrat očitajo totalitarnost jezika belcev. Pogosto namreč že s samo uporabo pojma določi neke odnose in prav zato so zelo pomembne jasne definicije ter redefinicije določenih pojmov, kadar se po tem pojavi potreba. »Razlika se vedno zgodi v interakciji med skupinami. Vedno jo moramo razumeti v terminih specifičnosti njene produkcije.« (Lukšič-Hacin 1999, 96) Skratka, vedno je odvisna od okoliščin, kulture in vrednot družbe, v kateri se diskurz odvija.

2.4 INTEGRACIJA PRISELJENCEV

Po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* integracija pomeni povezovanje posameznih enot, delov v večjo celoto, združevanje. (SSKJ 2014)

Ko govorimo o integraciji v konceptu migracij in multikulturalizma, govorimo o procesu in ne o stanju, ki se lahko doseže v enem koraku. V slovenski ustavi je poudarjena enakost vseh pred zakonom, diskriminacija pa je prepovedana. Uradna slovenska politika do integracije je bila oblikovana leta 1999 z Resolucijo o imigracijski politiki (ReIPRS 1999), Resolucija o migracijski politiki (ReMPRS 2002) pa je predstavljala nadaljevanje oziroma nadgradnjo let. Zaradi multikulturalnosti slovenske družbe je bil izbran pluralistični model, ki določa enake možnosti priseljencev za njihovo vključitev v družbo ter jim omogoča, da pri tem ohranijo svojo kulturno identiteto. Temeljno vodilo tega modela je vzajemno sodelovanje, enakost in svoboda – vodilo, ki v praksi pogosto ostaja neuresničeno. »Integracija v socialnem okolju lahko zaživi, ko jo v vsakdanjih stikih sprejmejo tudi navadni ljudje. Če socialna interakcija ne pelje k širši in dvosmerni družbeni integraciji, če je vse usmerjeno na ohranjanje statusa quo, se zmanjšuje tudi družbena kohezivnost in odpira prostor dezintegrativnim elementom družbe.« (Medica in drugi 2010, 46–47) Gre za dolgotrajen, a ne nemogoč proces.

Leta 2003 se je Evropski svet sestal v Solunu. Takrat je močan poudarek pripadel pomembnosti medsebojnega sodelovanja držav pri izmenjavi informacij ter izkušnji posameznih držav pri integraciji v Evropski uniji. (Medica in drugi 2010, 51) Vendar pa EU na področju integracije lahko dobre prakse zgolj predstavi oziroma določi le smernice in ne more direktno posegati v individualne procese posameznih držav. Slednje so integracijo namreč uporabile kot način reprodukcije ter ohranjanja enotne in omejene nacionalne države, Evropska unija pa jim z morebitnim poseganjem odvzema suverenost.

Obstajajo tudi kritike takega vidika. Za Favella predstavlja integracija predvsem način, kako se evropske nacionalne države spopadajo z rastočo populacijo drugih narodnosti, integracijo pa razlikuje od integracijskih politik. Opredeli jo kot dolgotrajen proces, ki vodi od preteklosti do idealiziranega cilja – vsaj v teoriji je to dobro delujoča multikulturalna oziroma multietnična družba. Favell integracijske politike razume kot vse, kar lahko država naredi na področju integracije svojih članov. V tem ni le idealni cilj družbe, temveč tudi namerno zastavljen cilj. V integracijskih politikah tako vidi predvsem poskuse evropskih držav, kako 'nacionalizirati' prišleke ter kako redefinirati nacionalne države v kontekstu porasta multikulturalnosti. Opozarja

predvsem na pomanjkanje objektivnih kazalcev uspešne integracije, kadar hočemo evropske države primerjati med sabo. Obstajajo sicer različni načini medsebojnega primerjanja različnih politik (OECD 2011), ker pa se ti pristopi še vedno oblikujejo znotraj okvirjev posameznih držav, objektivnih kazalcev pravzaprav ni (prebivalci najbolj multikulturnih držav se pogosto pokažejo za zelo ksenofobne). Velika pozornost, ki je v javnem diskurzu usmerjena na integracijo po Favellovem mnenju torej pogosto ni nič drugega kot poskus rešitve nacionalnih držav. (Favell v Martiniello in Rath 2010)

Do pojava multikulturne družbe, kot jo poznamo danes, ne bi bilo prišlo brez raznih oblik migracij, ki so se odvijale skozi zgodovino. Če se ljudje ne bi tako množično selili, priseljevali ter odseljevali, bi bila slika današnje moderne družbe gotovo bistveno drugačna.

3 MEDNARODNE MIGRACIJE IN MIGRANTI

3.1 MIGRACIJE

S pojmom multikulturalizma je močno povezan pojem migracije. Obstaja mnogo različnih tipov in vrst, za mojo nalogo pa so pomembne predvsem mednarodne migracije.

Klinar (Repič 2006, 38) migracije definira kot geografsko in socialno mobilnost ljudi, ki jo poleg fizične selitve v geografskem prostoru zaznamuje relativno trajna sprememba bivališča, hkrati pa tudi spremembe posameznikovih socialnih interakcij. Pomembni so tudi sami odnosi, ki so vzpostavljeni s člani emigrantske ter imigrantske družbe. Kapitalistični sistem naj bi bil tisti, ki je sprožil notranje ter mednarodne migracije, kot jih poznamo danes.

3.2 VRSTE MIGRACIJ

Sam pojav migracij lahko kategoriziramo glede na več različnih kriterijev. Pri tej razdelitvi se bom zopet navezala na Petra Klinarja. Glede na vzrok je ločil med kolonialnimi, pokolonialnimi, ekonomskimi in političnimi migracijami. Opreديلil je več različnih vrst glede na njihovo obliko. Glede na trajanje razlikuje med trajnimi in občasnimi, na migracije, ki potekajo neorganizirano in na tiste, ki potekajo organizirano, lahko so prisilne ali prostovoljne, glede na to, kakšne so, pa so lahko ali inovacijske ali konservativne. (Klinar v Repič 2006, 38 –39)

3.3 MIGRACIJE SKOZI ČAS

Ko govorimo o migracijah, ne smemo mimo Stephena Castlesa in Marka J. Millerja, ki sta proučevala mednarodne migracije skozi čas. V grobem sta jih razdelila na migracije od 16. do 19. stoletja, ki so povezane predvsem s kolonializmom. Naslednje pomembno obdobje so predstavljale selitve ljudi v visoko razvite države, ki so potekale po drugi svetovni vojni. Iz tega obdobja izhaja dobro poznani izraz 'gastarbeiter', seveda pa so se priseljevali tudi ljudje iz kolonij ter iz bivših kolonij razvitih držav, saj so predstavljali poceni delovno silo, kot tretjo

kategorijo pa sta Castles in Miller tukaj ločila še priseljevanje v Avstralijo, Kanado in ZDA. Avtorja nato kot naslednjo prelomnico navajata sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Nanje je pomembno vplivala naftna kriza, v Evropi pa je kasneje sledil še padec komunističnega bloka. Od sedemdesetih let dalje naj bi govorili o nekakšni globalizaciji migracij, ki poteka še danes ter prav nič ne kaže na svoj zaton.

Dolgo časa se je za razlago odnosov, ki nastajajo zaradi migracij, uporabljal model imigrant-gostitelj. Gre za obravnavanje odnosov med dvema skupinama: manjše skupine imigrantov ter skupine domačinov, ki bi naj imeli premoč nad njimi. Večina sociologov se je zavedala, da je proces prilagajanja dvosmeren, čeprav se njihove teorije razlikujejo po oceni, do kakšne mere in kako naj bi se imigranti prilagodili gostitelju ter obratno. (Haralambos 1999, 667–669)

Sheila Petterson je razdelila proces adaptacije v več korakov. Prvi je akomodacija, ki predstavlja najmanjše možno prilagajanje in sprejemanje. Pluralistična integracija predstavlja korak dlje in nastopi, ko gostitelji sprejmejo imigrante (dovoli in omogoča jim ohranjanje njihovih lastnosti in posebnosti) ter ko imigranti na drugi strani začnejo pripadati družbi. Oboji, gostitelji in imigranti, so povezani predvsem na področjih gospodarskega in javnega življenja. Asimilacija naj bi predstavljala konec tega procesa, torej točko, ko so tujci popolnoma prilagojeni svoji novi družbi ter postanejo del nje (fizična amalgamacija kot skrajnost). (Haralambos 1999)

Razumevanje migracij je za temo moje naloge zelo pomembno. Castles in Miller sta že leta 1993 ugotovila, da sta prav marginalizacija in izolacija etničnih skupin odločilno prispevali h krepitvi njihove etnične identitete. Posledično je njihova kultura za nekatere postala mehanizem odpora. Sama politika države, torej kako država ravna z migranti, ter njen odnos do teh kultur pomembno vpliva na učinkovitost prilagajanja migrantov iz različnih skupnosti, zaprtost in netoleranca pa lahko pri prišlekih dosežeta ravno nasproten efekt. Prav tako ne smemo spregledati obstoja današnje globalne kulture, ki je odraz tako imenovane 'transnacionalne revolucije', ki kulturnih razlik pogosto ne prikazuje več kot nekaj slabega, temveč kot široko paleto izbire. (Haralambos 1999, 681)

Z migracijami se je spremenila sestava starih držav, ki so temeljile le na nacionalni pripadnosti in pojavila se je nuja po redefiniciji koncepta državljanstva. Nanj moramo danes gledati v širšem kontekstu globalne družbe in odprtih mej, ne le v zaprtem okviru nacionalnih držav.

4 DRŽAVLJANSTVO IN GLOBALIZACIJA

4.1 DRŽAVLJANSTVO

»Državljanstvo je identiteta, ki je bolj ali manj utemeljena na racionalnem prepričanju o pripadnosti in je dosežena skozi izobraževalni proces.« (Pikalo 2010, 15)

Optimistično razpoloženje in gledanje na globalno družbo kot na družbo enakih, ki odločajo enako, se je končalo s terorističnim napadom na New York 11. septembra 2001. »Danes na svetu skoraj ni države, ki bi jo lahko v celoti poimenovali 'nacionalna država', kar pa povzroča težave tudi njenim prebivalcem kazati lojalnost državi ali njihovi etniji.« (Pikalo 2010, 5)

Vsak človek pripada različnim skupnostim in pripadnost le-tem se včasih lahko izključuje ali pa si nasprotuje. Že Aristotel je menil, da ne obstaja splošen koncept oziroma enotna definicija državljanstva. (Pikalo 2010)

Državljanstvo je tudi v kontekstu multikulturalizma zelo pomembna tema, saj vse manjšinske skupine predstavljajo nekakšen odklon od 'normalnih državljanov'. Vedno bolj glasne so zahteve po priznanju in vključevanju drugačnih identitet ter po prestrukturiranju koncepta, da bi namesto ozkega vključevalo velik del populacije. Že Marshall pravi, da je identiteta več kot le pravni status. Zagovarja, da je tako za državo kot za posameznika integracija v skupno kulturo prednost, saj naj bi država dosti lažje obvladovala in upravljala družbo ljudi, ki jih povezujejo isti jezik, kultura in identiteta. (Marshall v Kymlicka 2005)

4.1.1 DRŽAVLJANSTVO SKOZI ZGODOVINO

V stari Grčiji je pravica do državljanstva temeljila na poreklu in na sorodstvenih vezeh, v starem Rimu pa na funkcionalnih načelih pripadanja. Ta načela so se spremenila v času francoske revolucije, ko se je državljanstvo začelo določati po političnih kriterijih. »Narod sestavljajo vsi prebivalci ozemlja, ki spoštujejo zakone, plačujejo davke in opravljajo druge dolžnosti, ki se zahtevajo od državljanov.« (Safran v Pikalo 2010, 9) Vemo, da izvajanje teh načel v praksi ni bilo ravno dosledno in da se je spreminjalo skozi čas, z globalizacijo pa se pojem državljanstva in občutek pripadnosti znova postavlja pred ponoven razmislek. Vprašanja globalizacije so postala še posebej pomembna v času po hladni vojni. Ob

mednarodnih posredovanjih Združenih narodov so se sprožila mnoga vprašanja o demokraciji. S širitvijo ekonomske in kulturne globalizacije, z nastankom EU ter transnacionalnih družbenih gibanj pa so človekove pravice, ekologija, kapitalizem kot sistem, pravice žensk postale pomembna globalne teme. Prav tukaj ima velik pomen izobrazba, saj lahko ljudi pripravi na delovanje v novem globalnem kontekstu ter na samo razumevanje le-tega, ne le v okviru nacionalne države, temveč tudi širše.

4.1.2 DRŽAVLJANSTVO IN VZGOJA

Vzgoja v šolah je zelo pomembna, ko govorimo o državljanstvu in z njim povezanimi temami. Ni nam treba iskati daleč, primere za porast nacionalističnih gibanj najdemo že v Sloveniji (Blood&Honour Slovenija, Tukaj je Slovenija, Harvardi). Ta nacionalistična gibanja resda spodbujajo pripadnost domovini, vendar z njo napajajo tudi predsodke in sovraštvo do drugačnih (tujci in različne manjšine, ki se tvorijo glede na etnično pripadnost, vero in spolno opredelitev). O tem govori tudi Damjan Mandelc v svojem delu *Multikulturalizem, medkulturni dialog in demokratično državljanstvo v pogojih nacionalnega in globalizacije*, ko pravi, da lahko sovražnost in nasilje vsaj delno preprečimo le z vključitvijo teh tem v šolske programe. (Mandelc v Pikalo 2010)

Izobraževanje naj bi bila ena temeljnih človekovih pravic, toda moramo se zavedati, da vprašanje tukaj sega globlje. Will Kymlicka izobraževanje vidi kot pomembno za pismenost, racionalnost, izobrazbo ter znanje ljudi, vendar pa opozarja, da gre hkrati za vzgajanje za lažjo integracijo v kulturo države, saj je tradicionalno državljanstvo namreč tesno povezano z nacionalno integracijo. »Odločitve, ki zadevajo uradne jezike, temeljne učne načrte in pogoje za pridobitev državljanstva, so bile vse sprejete zato, da bi neko kulturo razširili po vsej družbi in okrepili neko nacionalno identiteto, ki temelji na pripadnosti neki societalni kulturi.« (Kymlicka 2005, 460–487)

4.2 GLOBALIZACIJA

Pri kratki opredelitvi globalizacije, tj. pojmu, ki je izredno pomemben za razumevanje moje naloge, bom uporabila definicijo Urlica Becka, ki je tej temi posvetil veliko pozornosti. Zavrnil je poenostavljanje pojma, ki pogosto predstavlja le ekonomske globalne procese in postavil ločnico med globalizmom ter globalnostjo in globalizacijo. Globalizem razloži kot ideologijo globalizma, kot ekonomski proces, ki poteka linearno z vsemi drugimi aspekti globalnega življenja, globalnost pa kot koncept, ki nam pokaže, da se naše življenje odvija v odprtih prostorih, v svetovni družbi. Globalizacija sama naj ne bi bila enotna in Beck jo razdeli na več vrst (gospodarska, politična, ekološka idr.), ki so med seboj neodvisne. Mandelc svoje razmišljanje naveže tudi na ugotovitve drugih avtorjev. Izpostavi dva možna načina definiranja globalizacije, in sicer kot možnost za povečevanje medsebojne odvisnosti na eni ali kot zavračanje oziroma dojetanje v smislu nekakšne vesterizacije, širjenja vpliva in dominance zahodnih kultur (s tem so povezani pojmi amerikanizacija, mcdonaldizacija ipd.) na drugi strani. Drugi avtorji, kot je na primer Pietersee, opozarjajo, da celoten proces le ni tako enosmeren, saj naj bi bil pomen nezahodnih družb, njihovega razvoja ter kulturnega vpliva podcenjen. Goldman tukaj pokaže na situacije, ko družbe in skupine še utrdijo svojo pozicijo, ko se zaradi vseh procesov okoli njih zaprejo in se še močneje ločijo od ostalih. David Harvey in Anthony Giddens vidita bistvo v prostoru in času, ki sta zelo zgoščena in zblížana, kot taka pa lahko vodita do zanimivih povezav, kjer lahko oddaljen dogodek vpliva na situacijo v neki majhni skupnosti daleč stran. (Mandelc v Pikalo 2010)

Ljudje se ne rodijo kot dobri državljani, ki plačujejo davke in občutijo pripadnost svoji državi. V državljane smo vzgojeni preko izobraževalnih institucij, ki nam posredujejo ta občutek pripadnosti (učenje slovenskih pesmi, slovenske zgodovine in še bi lahko naštevali). Prav zato je šola tukaj zelo pomembna, saj nas uči, kako biti konstruktiven element družbe, kako v njej delovati ter katere so tiste vrednote, ki naj nas v življenju spremljajo.

5 VZGOJA IN IZBORAŽEVANJE

Vzgoja in izobraževanje sta v današnji družbi dva zelo pomembna dejavnika, ki pa ne potekata ločeno. Šola igra zelo veliko vlogo v socializaciji in pomembno vpliva na posameznikovo doživljanje sveta, saj na abstraktni ravni omogoča identifikacijo s kategorijo ljudi, s katerimi se posameznik najverjetneje sploh ne bo nikoli srečal. (Medvešek in Bešter v Medica in drugi 2010)

Leto 2008 je bilo razglašeno za evropsko leto medkulturnega dialoga. V tem času je bilo narejenih mnogo raziskav in analiz tudi na področju šolstva, zlasti na temo, kako naj se mlade, ki prihajajo iz migrantskih družin ali pa so sami imigranti, uspešno integrira v družbo. »Dejstvo je, da so demokratično razmišljanje, spoštovanje pripadnikov drugih etničnih skupnosti oziroma drugačnih in nediskriminacija vrednote, ki so potrebne za mirno sobivanje vseh v etnično raznoliki družbi. Ob tem moramo vedeti, da je lahko tudi razred samo slovensko govorečih učencev večkulturn oz. večetničen.« (Medvešek in Bešter v Medica in drugi 2010, 98) Prav zaradi navedenega je šola idealno okolje, kjer se lahko učence pripravi na življenje v razvitih družbah.

5.1 VREDNOTE V SLOVENSKIH ŠOLAH

Vzgoja, vrednote in znanje so tri bistvene komponente izobraževanja v šolah, ki jih ne smemo obravnavati ločeno, saj so med seboj zelo povezane. Učitelji v osnovnih šolah zagotovo igrajo veliko vlogo pri prenašanju vrednot na učence, saj jih usmerjajo ter jim vrednote privzgamajo. To se dogaja neposredno, prek predmetov, kot so domovinska in državljanska vzgoja ter etika, kot tudi posredno preko skritega kurikulumu. Skupne vrednote so zajete v človekovih pravicah in dolžnostih, poleg njih pa obstajajo še bolj specifične, ki seveda ne smejo nasprotovati osnovnim, temveč jih lahko dopolnjujejo. (Krek in Meteljak 2011)

5.2 EVROPSKA DIMENZIJA V ŠOLAH

»Koncept evropske dimenzije v izobraževanju obsega vrsto ciljev in teoretičnih predpostavk, evropska zavest pa pomeni postopno vključevanje teh ciljev v šolsko prakso in razvoj

drugačnega mišljenja oziroma aktivnosti pri mladih. Oba pojma sta tesno povezana in se prepletata.« (Tratnik 1999, 9)

Svet Evrope ter Evropska unija imata v slovenskem izobraževanju že dalj časa pomembno vlogo. Svet Evrope je že leta 1990 ustanovil Mrežo šolskih povezav in izmenjav, leta 1997 pa so že začeli pripravljati programe z namenom, da v izobraževalne programe vključijo države, ki sicer niso članice Evropske unije. Tako je bila vključena tudi Slovenija in z letom 1999 se je pridružila vsem evropskim izobraževalnim programom. (Tratnik 1999)

5.3 IZOBRAŽEVANJE ZA MULTIKULTURNOST

5.3.1 ZELENA KNJIGA

Zelena knjiga je delo, ki jo izda Evropska komisija, da bi začela debato o aktualnih temah v državah članicah, prav tako pa predstavlja neko povratno informacijo za komisijo, saj pokaže, če delujejo v pravi smeri. (Bluchberger in drugi 2001)

V letu 2008 je Komisija evropskih skupnosti izdala *Zelena knjiga* na temo Migracije in mobilnost: izzivi in priložnosti za izobraževalne sisteme v EU, ki vzpostavlja predvsem problematiko migrantskih otrok. »Izrazi 'otroci migrantskega porekla', 'otroci migrantov' in 'migrantski učenci' se v tem dokumentu uporabljajo za otroke vseh tistih posameznikov, ki živijo v eni od držav EU, pa v tej državi niso bili rojeni, ne glede na to, ali so državljani tretjih držav, državljani neke druge države članice EU ali so kasneje postali državljani države članice gostiteljice.« (Komisija evropskih skupnosti 2008, 2)

Delo odpira mnogo vprašanj glede izobrazbe otrok migrantov, saj naj bi ti dosegali slabše rezultate v šolah, namenjena bi jim morala biti tudi posebna pozornost. Prav tako opozarja na problem vključevanja tistih otrok, ki prihajajo iz držav zunaj Evropske unije.

1.1.1 BELA KNJIGA

Bela knjiga je nekakšen odraz razprav, ki jih je spodbudila *Zelena knjiga* in je odraz usmeritev in direktiv Evropske komisije. Predstavlja usmeritve posameznih vladnih politik, s katerimi lahko odpre nove razprave ter izzove diskusijo o predstavljenih temah. Za temo medkulturnosti v šolah je še posebej pomembna *Bela knjiga* iz leta 2011 z naslovom *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. (Krek in Metljak 2011)

Medkulturni dialog je omenjen tudi na področju trajnostnega razvoja, kjer je naveden kot ena izmed temeljnih vrednot.

»Z veliko verjetnostjo je mogoče predvidevati, da bo Slovenija postajala večkulturna država, ki bo zaznamovana z intenzivnejšimi medkulturnimi vplivi, zato je potrebno že danes misliti na prihodnje razmere in pripravljati sedanje generacije na življenje v spremenjenih razmerah. Predvidevamo lahko, da bo naša družba vse bolj odprta tudi za priseljevanje ljudi iz drugih kulturnih okolij, zato je pomembno vzgajati in izobraževati za medsebojno spoštovanje in dialog.« (Krek in Metljak 2011, 45)

Tako so začrtane direktive za čim večje spodbujanje mednarodnih sodelovanj in pobratenj šol, predvidena pa je tudi predstavitev elementov drugih kultur pri mnogih predmetih (geografija, zgodovina, glasba, tuji jeziki idr.). V poglavju o vzgoji in o vrednotah se v *Beli knjigi* močno izpostavi vloga vzgojiteljev in učiteljev. Slednji so tisti, ki na učence prenašajo družbeno-kulturne vzorce ter nanje vplivajo, zato je pomembno, da ostanejo v koraku s časom v današnji hitro spreminjajoči se družbi. (Krek in Metljak 2011)

1.2 POUČEVANJE TUJIH JEZIKOV V SLOVENSКИH ŠOLAH

Ko govorimo o poučevanju jezikov v slovenskih šolah, lahko govorimo o treh različnih situacijah: o poučevanju maternega jezika, o poučevanju slovenščine otrok priseljencev, ki jezika ne obvladajo in jim predstavlja drugi jezik, ter o učenju tujih jezikov v slovenskih šolah. V svoji raziskavi sem obravnavala vse tri vidike.

Avtorji *Bele knjige* (Krek in Metljak 2011) predlagajo povečanje števila skupnih ur, ki so namenjene poučevanju slovenščine kot drugega jezika. Predlagajo tudi tutorstvo, torej učenje skozi direktno izkušnjo ob pomoči drugih, praviloma starejših učencev. Govorimo o učenju, ki ne poteka le za šolskimi klopmi, temveč tudi zunaj njih. Hkrati je poudarjen pomen učenja materinega jezika otrok, ki jim slovenščina predstavlja drugi jezik.

S širokim izborom jezikov, ki se jih imajo učenci možnost učiti, naj bi se poskrbelo za čim večjo raznolikost in za višjo jezikovno in hkrati večjo kulturno osveščenost. (Krek in Metljak 2011).

Na drugi strani pa poznamo tudi kritike o obveznosti poučevanja maternega jezika učencev priseljencev. Menjava jezika ter kulturnega okolja ni enostaven korak, saj sta jezik in kultura pomemben del posameznikove identitete. Ker si ljudje ne izberemo, v kakšno kulturo bomo rojeni, niti kateri materni jezik bo naš, sta ta dva dejavnika neizbrani okoliščini. Prav zato obstajajo mnogi dvomi o tem, do kakšne mere lahko pričakujemo, da se bodo priseljenci odpovedali svojemu govoru in avtomatsko popolnoma prevzeli jezik okolja. (Kymlicka 2005)

Pod okriljem Sveta Evrope so vodili poizkusna izobraževanja maternega jezika za otroke imigrantov. Ti testni programi so bili predmet mnogih kritik na račun njihove restriktivne naravnosti in potenciala za neželjeno izključenost otrok imigrantov, ki so bili v takem diskurzu do neke mere prisiljeni v identifikacijo z jezikom svojih staršev. (Martiniello 2010)

Martiniello dalje razlaga, da je jezik ključen za komunikacijo in da je slednja predpogoj promocije multikulturne demokracije. Več jezikov govoriš, z več različnimi ljudmi si sposoben komunicirati. Iz tega sledi konkreten predlog v obliki posvojitve principa multilingvizma, ki naj služi kot osnova jezikovnim politikam znotraj EU. Potemtakem bi bilo logično, da bi se vse državljane spodbujalo h govorjenju enotnega jezika. Prav tako bi se zdelo smiselno spodbujanje vseh prebivalcev k učenju čim več drugih uradnih jezikov zunaj in znotraj EU, pri čemer imamo v mislih predvsem tiste, iz katerih izvirajo migranti, s katerimi se vsakodnevno srečujemo. Pošteno bi bilo tudi izrisati dejstvo, da šolski kurikulumi pogosto izključujejo poln pomen kulturne raznolikosti in prispevek imigrantskih narodov k izgradnji naroda in evropske identitete. Šolski kurikulumi sicer ne bi ničesar pridobili, če bi bili poenoteni na evropski ravni, kljub temu pa so potrebni splošni predlogi, ki naj veljajo za

celotno Unijo. Eden od njih je, naj se tako nacionalna kot tudi evropska zgodovina emigracij in imigracij vključita v splošne zgodovinske lekcije. (Martiniello v Martiniello 2012)

2 EMPIRIČNI DEL

Za izvedbo vsake raziskave je potrebno najprej dobro razjasniti pojme in koncepte, ki so z njo povezani. Da bi lahko dobro razumeli kaj vzgoja za multikulturalnost sploh je, moramo najprej razumeti zgodovinski razvoj pojma ter njegove interpretacije v različnih kontekstih. Prav tako so migracije pomemben del tega, saj sama multikulturalnost izvira iz njih. Sam diskurz o temi se v Sloveniji odvija v okviru nacionalne države in s tem vzrokom sem govorila o državljanstvu, globalizaciji, ter njunem medsebojnem vplivu. Vzgoja za multikulturalnost pa poteka v okviru izobraževalnih ustanov, preko različnih načinov in pristopov. Vse naštetu bom v svoji raziskavi posredno ali neposredno vpletla v svoja vprašanja ter analizo ter tako povezala teoretični in empirični del.

V svoji nalogi sem se odločila uporabiti kvalitativno metodo raziskovanja. Izvedla sem pol-strukturirane poglobljene intervjuje z ravnateljicami štirih osnovnih šol, saj sem po začetnem raziskovanju o vzgoji za medkulturalnost ugotovila, da bom tako dobila najboljši vpogled v prakso na slovenskih osnovnih šolah. Vprašanja so bila zastavljena široko, saj sem si želela ustvariti celotno predstavo o stanju na posameznih šolah. Pol-strukturiran intervju mi je omogočal, da sem vprašanja sproti prilagajala prejetim informacijam. To raziskovalno metodo sem izbrala, ker omogoča podrobnejši vpogled v raziskovano temo, hkrati pa omogoča lažji potek pogovora, kar se odraža v prikazu stanja, ki je daleč od stališč uradnih retorik in se navezuje na teme, ki se glede na osebne izkušnje zdijo intervjuvankam relevantne v navezavi na raziskovalno vprašanje. Pri sami izvedbi intervjuja se je pogosto zamenjal tudi vrstni red zastavljenih vprašanj, saj sem jih prilagajala skladno z nakazano smerjo. Sami intervjuji so se odvijali zelo različno in včasih je bilo dovolj, da sem le nakazala na specifično temo, drugič so bila za pridobitev podatkov potrebna mnoga podvprašanja in pojasnila. To je bilo odvisno predvsem od seznanjenosti in izkušenj sogovornic s posamezno temo. Opazila sem tudi zadrego nekaterih intervjuvank, ko so želele korektno odgovoriti na zastavljena vprašanja in se hkrati izogniti kritiziranju uradne državne politike.

Ker bi bila sama tema vzgoje za medkulturalnost v Sloveniji preobsežna, sem se odločila, da bo moja enota analize osnovna šola. Sprva sem nameravala izvesti anketo med osnovnošolci, vendar bi lahko bili rezultati zaradi nizke starosti otrok ter zaradi njihovega razumevanja konceptov vprašljivi, saj me ni zanimalo njihovo teoretsko znanje, temveč dejanska ocena stanja.

5.4 RAZUMEVANJE POJMOV V KONTEKSTU

- ravnateljica: v tekstu uporabljam ženski spol zgolj zato, ker so na štirih šolah, kjer sem opravila intervjuje, ravnateljice ženske;
- otroci migrantov, migrantski učenci: »otroci vseh tistih posameznikov, ki živijo v Sloveniji, pa v tej državi niso bili rojeni ter jim slovenščina ni materni jezik« (izraz iz *Zelene knjige* 2008 2.);
- starši otrok priseljencev: vsi tisti posamezniki, ki živijo v Sloveniji in tukaj niso bili rojeni in jim slovenščina ni materni jezik;
- OŠ/šola: osnovna šola;
- slovenščina kot tuji jezik: slovenščina ni materin jezik;
- tuji jeziki: jezik, ki ni materinščina;
- kurikulum: izobraževalni program ali vrsta izobraževanj, vsebin, ki jih poučuje šola ali fakulteta; (*Terminološki slovar vzgoje in izobraževanja* 2011);
- skriti kurikulum: vsebine, ki se jih poučuje v šoli in niso neposredno opredeljene v kurikulumu, vendar subtilno, a vplivno prenašajo pojmovanje posameznih vsebin na učence (*Terminološki slovar vzgoje in izobraževanja* 2011);
- *Bela knjiga: Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* 2011
- *Zelena knjiga: Zelena knjiga – Migracije in mobilnost: izzivi in priložnosti za izobraževalne sisteme v EU* 2008.

5.5 PREDSTAVITEV IZBRANIH OSNOVNIH ŠOL TER NJIHOVE UMEŠČENOSTI V OKOLJE

5.5.1 Osnovna Šola Ledina, Ljubljana

Ravnateljica 1: Marija Valenčak

Gre za šolo v centru Ljubljane, kar pomeni, da je šola za slovenske kriterije umeščena v zelo multikulturno okolje. Zaradi svoje situiranosti šola pogosto sprejema tudi različne obiske – sodelujejo namreč z Mestno občino Ljubljana in pogosto pripravljajo predstavitve za tuje obiskovalce. Šola je vključena v projekte *Unesco šola*, *Ekošola kot način življenja*, *Zdrava šola*, *Evropska vas*, *Dobre vesti naše šole in našega mesta*, izvaja pa tudi mednarodni

izmenjavi učencev s šolo v Dabasu na Madžarskem ter s šolo iz kraja Chasseneuil v Franciji. Za njeno vključitev v raziskavo sem se odločila, ker se nahaja v samem centru glavnega mesta Slovenije in ker sem med raziskovanjem zasledila mnoge podatke o mednarodnih aktivnostih njenih učencev.

5.5.2 Osnovna šola Ob Dravinji, Slovenske Konjice

Ravnateljica 2: Nevenka Brdnik

Slovenske Konjice so manjše mesto v Savinjski regiji, in sicer s 4.866 prebivalci v občini in z dvema osnovnima šolama. V šolo Ob Dravinji se v začetku 6. razreda vključijo učenci iz Podružnične šole Tepanje. Zanj sem se odločila, ker so Slovenske Konjice eno manjših slovenskih mest, vendar ravno dovolj veliko za dve osnovni šoli. Šola Ob Dravinji je vključena v projekte *Ekošola* in *Zdrava šola*, do nedavnega pa so izvajali tudi mednarodne izmenjave.

5.5.3 Osnovna šola Vitanje, Vitanje

Ravnateljica 3: ga. Tilka Jakob

Vitanje je ena najmanjših slovenskih občin z okoli 2500 prebivalci, vendar je poselitev zelo razpršena. Gre za večinsko podeželsko prebivalstvo, ki živi v sedmih vaseh. Šola sodeluje v mednarodnem projektu *Evropska vas*. Izbrala sem jo prav zaradi njene tipične umeščenosti v podeželsko okolje.

5.5.4 Osnovna šola Janka Padežnika, Maribor

Ravnateljica 4: ga. Sonja Filipič

Občina Maribor ima 95.000 prebivalcev in je drugo največje slovensko mesto. Za šolo iz tega kraja sem se odločila zaradi velikosti mesta in njegove geografske umeščenosti, predvsem pa zaradi tridesetletnih izkušenj, ki jih ima šola z vključevanjem romskih otrok. (Statistični urad RS). Šola sodeluje pri projektih *Unesco*, *Zdrava šola*, *Ekošola*, ter pri projektu *Socialni in kulturni kapital*, povezujejo pa se tudi s šolami v tujini. Prejeli so mnoga priznanja za sodelovanje na področju multikulturalnosti.

(statistični podatki o številu prebivalcev so povzeti po: Statistični urad Republike Slovenije)

2.1 ANALIZA REZULTATOV

Najprej me je zanimalo, ali so v šolo vpisani migrantski učenci, iz katerih držav prihajajo ter koliko jih je. Če je bil odgovor pritrdilen, sem poskušala izvedeti, če je tem učencem posvečena posebna pozornost oziroma kakšne pojavne oblike zavzema.

Na vse osnovne šole razen v Vitanju, so bili vpisani tudi migrantski učenci, in sicer na OŠ Janka Padežnika 29, na OŠ Ledina 10 (v naslednjem šolskem letu bodo trije več), na OŠ Ob Dravinji pa 19. Večina teh otrok prihaja iz držav bivše Jugoslavije, najbolj raznoliko sestavo pa imajo na OŠ Janka Padežnika, kamor prihajajo tudi učenci iz Ukrajine, Kitajske idr.

Nato me je zanimalo, ali je tem otrokom namenjena posebna pozornost. Na vseh treh šolah, kamor so vpisani tudi otroci migrantov, je bil odgovor pritrdilen. Vse tri ravnateljice so navezale pogovor na poučevanje slovenskega jezika, saj je brez poznavanja slednjega učence nemogoče popolnoma vključiti v redni šolski program. V ta namen ravnateljice šol izpolnijo obrazec in glede na vpisano število učencev ministrstvo odobri določeno število dodatnih ur za prvi dve leti njihovega izobraževanja. Po mnenju vseh s situacijo seznanjenih intervjuvank to niti slučajno ne zadostuje. S to težavo se soočajo na različne načine. Učencem migrantom posvečajo posebno pozornost pri razrednih urah, vse šole pa se poslužujejo sistema doprinosa k dopustu (nadure, ki jih učiteljice opravijo, se na koncu leta seštejejo in pretvorijo v dneve plačanega dopusta). Na OŠ Janka Padežnika poudarjajo tudi vlogo pripravnikov, tutorjev ter prostovoljcev, zadnji so aktivni tudi na OŠ Ledina. OŠ Ob Dravinji se zunanje pomoči ne poslužuje. Na nobeni od šol še niso prejeli zahteve, da bi se slovenščina poučevala kot drugi tuji jezik, čeprav imajo priseljenci do tega zakonsko pravico. Ravnateljica 4 je izpostavila, da skupaj s svojim kolektivom za vsakega otroka priseljenca sestavi popolnoma individualen učni načrt, prilagojen otrokovemu predznanju, poznavanju jezika in družinskim ter socialnim okoliščinam.

Z vprašanjem o tem, kakšna je vloga staršev priseljencev pri uspešni integraciji njihovih otrok, sem posredno iskala odgovor, komu se pripisuje krivda za morebiten neuspeh pri vključevanju učencev v učni proces.

Na OŠ Vitanje in OŠ Ob Dravinji sta bili moji sogovornici mnenja, da je s strani šole in države za uspešno integracijo narejeno dovolj, da so starši tisti, ki jo na nek način ovirajo in da bi morali biti oni pripravljeni narediti več. Na OŠ Janka Padežnika se s tem ne strinjajo. Ravnateljica 4 pravi, da je odgovornost šole, da poskrbi za uspešno integracijo, bistvena odgovornost staršev pa je, da poskrbijo za primerne življenjske pogoje otrok ter jih pošljejo v šolo. Prav tako poudarja pomembnost pravega pristopa pri komunikaciji s starši. Ko sem čakala na začetek tega intervjuja, sem imela priložnost spoznati gospo iz Bosne, ki je po treh dneh bivanja v Sloveniji prišla vpisat svojega sina v 4. razred. Za vpis je potrebovala le njegove osebne podatke ter spričevalo prejšnjega šolskega leta, ravnateljica pa je z njo govorila v počasni slovenščini ter ji posamezne besede, ki jih ni razumela, tudi prevedla.

Intervju sem po prvem delu, ki se je osredotočal na migrantske otroke, poskusila preusmeriti na medkulturno izobrazbo slovenskih otrok. Zanimala so me področja, na katerih so vrednote medkulturnosti najmočneje posredovane.

Poglavitno vlogo pri privzganju medkulturnosti kot vrednote prek učnega načrta ima predmet državljanska in domovinska kultura ter etika. Kljub temu je ravnateljica OŠ Ob Dravinji opozorila na nedavno prestrukturiranje tega predmeta, ki se sedaj dosti bolj kot navzven usmerja navznoter, za veliko pomembnih tem pa zaradi prenasičenosti programa zmanjkuje časa. Medkulturne vsebine so vpletene v geografijo, glasbo, večinoma pa se v kurikulum vključujejo pri poučevanju tujih jezikov. Veliko je odvisno od pristopa posameznega učitelja. Ravnateljice se strinjajo tudi v tem, da bi morali medkulturnost posredno vključiti v vse predmete v šoli, tudi v podaljšano bivanje. »Pomembno je učitelje pripraviti do tega, da razumejo, da je medkulturnost ena od vrednot, ki dajo otrokom največ« (Ravnateljica 1 2014).

Intervjuvanke sem povprašala tudi o različnih mednarodnih sodelovanjih in o projektih, pri katerih sodelujejo njihove šole.

Vse štiri šole so vključene v mednarodna projekta *Zdrava šola* in *Ekošola*, izvajajo pa še druge dejavnosti. Na OŠ Janka Padežnika so vpeljali likovno izmenjavo s šolo v Avstriji, kjer

je poudarek na učenju nemškega jezika, vključeni so tudi v projekt *Unesco* ter *Comenius*. OŠ Ledina že od samega začetka sodeluje v projektu *Unesco* s šolo v Franciji izvajajo jezikovno, z madžarsko šolo pa glasbeno izmenjavo. Na OŠ Ob Dravinji so 20 let sodelovali s šolo na Slovaškem, vendar je bila ta kasneje prekinjena. Leto dni je trajalo tudi sodelovanje z argentinsko šolo, vendar z druge strani ni bilo pravega odziva. Kot razlog, da trenutno ne sodelujejo pri drugih evropskih projektih, je ravnateljica navedla nezanimanje okolja, preobremenjenost profesorjev ter finančno breme, ki ga mednarodne izmenjave predstavljajo staršem in šoli. OŠ Vitanje in OŠ Ledina sodelujeta tudi v projektu *Evropska vas*. Otroci se celo šolsko leto učijo o določeni državi in jo raziskujejo, pri tem pa jim pomaga tudi študent/študentka iz te države, ki je v Sloveniji na študijski izmenjavi. Preteklo šolsko leto so učenci OŠ Vitanja učenci raziskovali Turčijo in ob vstopu v šolo sem ob slovenskih napisih opazila tudi prevode v turški jezik. Celoletno delo učenci konec šolskega leta skupaj z drugimi šolami predstavijo na zaključni prireditvi projekta.

Tretje vprašanje se je navezovalo na tuje jezike, ki se jih otroci lahko učijo, pri kateri starosti se z njimi seznanijo, zanimal pa me je tudi interes učencev za drugi tuji jezik kot izbirni predmet.

Na vseh šolah je viden močan interes za učenje tujih jezikov. Večinoma se v okviru dodatnih dejavnosti izvajajo že od prvega razreda dalje. Z letom 2014 bo OŠ Janka Padežnika ena izmed šol v Sloveniji, ki bodo začele s poučevanjem prvega tujega jezika že v drugem razredu, prav tako bodo uvedli obvezen drugi tuji jezik. So tudi ena od enajstih šol v Sloveniji, ki ponujajo učencem izbiro, ali naj bo njihov prvi tuji jezik angleščina ali nemščina. Na ostalih šolah se kot prvi jezik poučuje angleščina, v Vitanju je drugi tuji jezik nemščina, OŠ Ob Dravinji in OŠ Ledina pa nudita izbiro med nemščino in francoščino.

Pogovor sem nadaljevala z vprašanjem o uporabnosti zelenih in belih knjig, njihovo izdelavo naroči ministrstvo. Tukaj so bili prejeti odgovori silno enotni.

»Smernice in napotki so dobra zadeva in morajo obstajati,« (Ravnateljica 4 2014) vendar so vse intervjuvanke *Belo* in *Zeleno knjigo* ocenile za neuporabni, saj obstaja med teorijo in prakso v šolah ogromen razkorak. Na OŠ Ledina so imeli profesorji, ki so sodelovali v raziskavah za pripravo *Bele knjige*, občutek, da so neslišani. Knjigi v praksi ne dajejo veliko pomena. Hkrati Ravnateljica 1 poudarja dvoreznost teh smernic, saj država zahteva

poučevanje vedno več tujih jezikov, hkrati pa istočasno zmanjšuje delež zaposlenih. Ravnateljica 2 dodatno izpostavlja odsotnost analize učinkovitosti prve *Bele knjige*. Ministrstvo je namesto tega ponovno naročilo novo. »Zdi se, kot da je *Bela knjiga* sama sebi namen.« (Ravnateljica 2 2014) Ravnateljica 3 je povedala, da je knjigo pravzaprav uporabila le enkrat, saj drugače za to ni bilo potrebe.

Za konec sem vprašala še za mnenje o ustreznosti slovenske zakonodaje na tem področju ter po največjih kritikah trenutnega stanja. Zanimali so me tudi predlogi za izboljšave ter vizije za prihodnost.

Vse štiri ravnateljice mislijo, da je zakonodaja na tem področju dokaj dobro urejena. Ravnateljica 4 predlaga uzakonjeno enoletno učenje slovenskega jezika ob otrokovem prihodu v državo. Meni, da bi to zelo olajšalo vključitev učencev migrantov v redni šolski program ter prispevalo k njihovi uspešnosti. Veliko dela bi morali opraviti še na področju ozaveščanja učiteljev ter na razbijanju predsodkov z njihovo pomočjo, pri tem pa bi morali pomembno vlogo igrati ravnatelji. Na OŠ Ledina Ravnateljica 1 pogreša več gradiva za poučevanje slovenščine kot tujega jezika. Pomanjkanje medpredmetnega povezovanja izpostavi kot pomembno težavo, saj lahko prav to daje otrokom neko dodatno 'širino'. Da bi se to zgodilo, bi bilo po njenem mnenju potrebno temeljito prestrukturiranje šolskega sistema.

Ravnateljica 2 kot pomembno težavo predstavi današnje kadrovske ter finančne omejitve šole, ki onemogočajo izvedbo mnogih zelenih in potrebnih dejavnosti. Kot drugo izpostavi težavo okolja, saj so že imeli primer, ko prebivalci Slovenskih Konjic svojih otrok niso pustili, da bi se igrali na šolskem dvorišču zaradi prisotnosti otrok drugih narodnosti. Pogreša tudi delovanje lokalne skupnosti. Poudari še razkorak med poudarjanjem domoljubja in medkulturnosti. V prihodnosti bi si želela predvsem konkretnih navodil s strani ministrstva, po katerih bi se v povezavi s to tematiko šola lahko ravnala.

Ravnateljica 3 prav tako pogreša možnosti za medpredmetne povezave. Tudi ona vidi težavo v starših priseljencih ter v pomanjkanju njihovega interesa. Ker na šoli trenutno nimajo učencev priseljencev, šola svojo pozornost raje bolj aktivno usmerja na problematiko njihovega okolja ter njihovemu medsebojnemu sprejemanju. Želeli bi si tudi ugodnejših pogojev za sodelovanje s šolami v tujini.

3 ZAKLJUČEK

Na prvi pogled se zdi moja naloga mogoče preobsežna ter ne dovolj specifično zastavljena. Ko sem začela s pisanjem, sem se hotela koncentrirati le na uspešnost vzgoje za multikulturalnost pri slovenskih učencih, ne pa na uspešnost integracije ter posebnosti pri migrantskih otrocih. Kmalu pa sem opazila pomemben vpliv migrantskih otrok ter se odločila, da bom problematiko pogledala iz obeh vidikov. Vključitev tematik multikulturalnosti je namreč močnejše prisotna tam, kjer so se šole zaradi vpisa teh učencev prisiljene spopasti z vprašanji integracije otrok migrantov. Pomembno je, da imajo tako ostali otroci možnost direktnega stika z drugimi kulturami, navadami, jeziki.

Pri pisanju naloge sem naletela na veliko težavo v zvezi z uporabo pojmov multikulturalizem, multikulturalnost ter medkulturalizem. Avtorji si med seboj namreč niso enotni, pojem medkulturalnost pa se je uveljavil šele v zadnjih nekaj letih, torej je pri prebiranju starejših del včasih težko jasno zaznati, kako naj pojem razumemo. Po tehtnem premisleku sem v teoretičnem delu ohranila izraze, kot jih uporabljajo avtorji, ki sem jih povezala z določeno temo, v svojem empiričnem delu pa sem se poslužila izraza medkulturalnost oziroma interkulturalizem, saj zajema več kot sporočilo o soobstoju različnih kultur ter toleranci. Izraz sam združuje pojma kulturni pluralizem ter multikulturalizem. Medkulturalnost sporoča, da gre za dvosmeren proces, kjer se ustvarjajo medsebojne zveze ter nove povezave na individualni ter skupinski ravni. Izraz uporabljajo tudi v *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v RS*.

Z raziskavo, ki sem jo izvedla, sem svojo začetno tezo za multikulturalnosti v slovenskem šolstvu tudi potrdila. Temi je v zadnjih letih posvečeno veliko pozornosti, vendar še zdaleč ne dovolj. Zanimivo je, da so se vse štiri ravnateljice, s katerimi sem opravila intervjuje, strinjale, da je zakonska podlaga dobro urejena, vendar težave nastanejo pri prenašanju teorije v prakso. To je iz primerov zelo razvidno, saj se pogledi mojih sogovornic med seboj zelo razlikujejo, posledično pa se zelo razlikuje tudi uresničevanje smernic države na posameznih šolah. Ravnatelji in učitelji več kot očitno igrajo veliko vlogo pri oblikovanju medkulturalne klime na šolah. Na koncu te raziskave lahko zaključim, da je zelo pomembno nadaljevati delo izobraževanja učiteljev ter drugih strokovnih delavcev. Njihova osebna stališča do dotičnih vprašanj namreč zelo močno vplivajo na ravnanje učencev ter njihovih prihodnjih pogledov na svet. V delavce na šolah je torej položena velika mera odgovornosti in zaupanja. V

trenutku, ko otroci vstopijo v šolo, tej instituciji starši in družba izkažejo neko zaupanje, da bo za njih dobro poskrbljeno ter da jim bodo posredovane ustrezne vrednote.

Zaupanje je ključno za uspešno delovanje demokracije. (Almond in Verba v Toš 2007) Ločimo difuzno in specifično zaupanje. V našem primeru gre za specifično, ko oseba pričakuje posebne rezultate, na primer ko starši otroka priseljenca zaupajo določenemu učitelju kot nosilcu funkcije, da bo za njihovega otroka dobro poskrbel. O difuznem zaupanju pa govorimo, kadar imamo v mislih celoten sistem, torej ko se od njega pričakuje, da je usmerjen primerno, da bo deloval v korist tega otroka. Obe vrsti zaupanja se med seboj seveda povezuje. Vrednote so tesno povezane z zaupanjem in prav zato so vrednote šole izjemno pomembne. V institucije, za katere mislimo, da nosijo pozitivne vrednote, namreč veliko bolj zaupamo. V raziskavah stopenj zaupanja (SJM) se sčasoma se je pokazalo, da so šole oziroma izobraževalne institucije tiste, v katere imajo ljudje od vseh institucij največ zaupanja. (Toš 2007).

Zaupanje je pomembno za legitimizacijo sistemov, prav zato pa je pomembno tudi zaupanje v šole, ki je ključnega pomena za njihovo uspešno delovanje, izkazano zaupanje pa predstavlja pomemben izziv za vpletene na vseh ravneh, torej za državo, ravnatelje, učitelje. Za zaupanje v demokratični sistem in upravičenost ukrepov je namreč potrebno uspešno in odgovorno ravnanje, ki ne sme razočarati. Pri tem pa je pomembno opozoriti na nezaupanje javnosti do belih knjig ter do hitrih sprememb in vsakoletnega spreminjanja predmetnikov. Če se vsebina in ime predmetov (državljska in domovinska vzgoja in etika) spreminja z vsakim letom, nimamo priložnosti videti uspešnosti teh sprememb v daljšem časovnem obdobju.

Učencem se vrednote medkulturnosti posredujejo na različne načine. Šole so vključene v mnoge mednarodne projekte, izmenjave, delavnice. Tematika je pri predmetih, kot so državljska in domovinska vzgoja in etika, geografija, glasba vključena v učni načrt. Prav tako intervjuvanke poudarjajo pomembnost skritega kurikulumuma oziroma vrednot, ki se jih učencem posreduje na vsakem koraku v šolah.

Hipotezo, da so pri vzgoji za medkulturnost bistveni direktni medkulturni stiki v obliki izmenjav, lahko ovržem. Ne trdim, da mednarodne izmenjave učencev niso konstruktivne, vendar pa je za medkulturne stike lahko poskrbljeno tudi na druge načine. Najpomembnejši dejavnik pri tem je po mojem mnenju ravno zgled, ki se otrokom postavi pri ravnanju z

migrantskimi otroki. Ne moremo jih učiti spoštovanja drugih jezikov, če hkrati migrantskemu otroku ne omogočimo učenja njegovega maternega jezika. Prav tako ne moremo pričakovati, da bo ponotranjil vrednoto enakovrednosti kultur, če hkrati migrantski učenec nima možnosti, da bi ostalim predstavil svojo kulturo, običaje ter od kod prihaja. Pomembno se je zavedati, da je integracija dvosmeren proces, v katerem lahko najdemo koristi za vse udeležene.

»Skratka pomembno je, da se medkulturnost prepleta skozi vsa področja izobraževanja in vzgoje, saj se s tem gradi sama kultura šol« (Ravnateljica 4 2014).

LITERATURA

1. Bluchberger, B. P. Campos, D. Kallos in J. Stephenson (ur). 2001. *Zelena knjiga o izobraževanje učiteljev v Evropi: Kakovostno izobraževanje učiteljev za kakovost v vzgoji, izobraževanju in usposabljanju*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport.
2. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS
3. OECD. 2011. *International Migration Outlook: SOPEMI 2011*. OECD Publishing. Dostopno prek: http://dx.doi.org/10.1787/migr_outlook-2011-en (10.8.2014).
4. Komisija evropskih skupnosti. 2008. *Zelena knjiga. Migracije in mobilnost: Izzivi in priložnosti za izobraževalne sisteme v EU*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0423:FIN:SL:PDF> (10. Avgust 2014).
5. Krek, Janez in Mira Metljak, ur. 2011. *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
6. Kymlicka, Will. 2005. *Sodobna politična filozofija: uvod*. Ljubljana: Krtina.
7. Lukšič-Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC
8. ---, Mirjam Milharčič in Mitja Sardoč, ur. 2011. *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU..
9. Martiniello, Marco in Jan Rath. 2010. *Selected Studies in International Migration and Immigrant Incorporation*. Amsterdam: Amsterdam university Press.
10. --- 2012. *Migration policy and multiculturalism in the European Union*. Liege: Presses Universitaires de Liege.
11. Medica, Karmen, Goran Lukšič in Milan Bufon, ur. 2010. *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Univerzitetna Založba Annales.
12. Pikalo, Jernej. 2010. *Nova državljanstva v dobi globalizacije*. Ljubljana: Sophia.

13. Ragin, Charles C. 2007. *Družboslovno raziskovanje – enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. Repič, Jaka. 2006. *Po sledovih korenin*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
15. *Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije*. (ReIPRS). 1999. Ur. l. RS. 40/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=19938> (13. avgust. 2014).
16. *Resolucija o migracijski politiki Republike Slovenije* (RePRS). 2002. Ur. l. RS. 106/02. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO20> (5. julij 2014).
17. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (10. avgust 2014).
18. Statistični urad Republike Slovenije. *Občine v številkah*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/ObcineVStevilkah/SpisekObcin.aspx?leto=2010> (15. julij 2014).
19. *Terminološki slovar vzgoje in izobraževanja*. Dostopno prek: <http://www.termania.net/slovarji/74/terminoloski-slovar-vzgoje-in-izobrazevanja> (12. julij 2014).
20. Toš, Niko. 2007. (Ne)zaupanje v institucije: potek nedemokratske institucionalizacije v Sloveniji (1991-2006). *Teorija in praksa*. 44 (3/4). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-JRVXWKC8> (25. avgust 2014).
21. Tratnik, Monika. 1999. *Evropska dimenzija v šolah in mednarodno sodelovanje: ideje za šole in vrtce*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport RS.
22. Ravnateljica 1. 2014. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 7. julij
23. Ravnateljica 2. 2014. Intervju z avtorjem. Slovenske Konjice, 11. julij
24. Ravnateljica 3. 2014. Intervju z avtorjem. Vitanje, 14. julij
25. Ravnateljica 4. 2014. Intervju z avtorjem. Maribor, 11. avgust

PRILOGE

PRILOGA A: IZHODIŠČNI VPRAŠALNIK

1. Ali so na vašo šolo vpisani otroci priseljenci, koliko jih je in iz katerih držav prihajajo? (Kakšne pristope se uporablja pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika ter kako se skrbi za njihovo integracijo?)
2. Kakšno vlogo oziroma odgovornost za uspešno integracijo otrok priseljencev po vašem mnenju nosijo njihovi starši?
3. Katere tuje jezike poučujete na šoli? (Kakšen je izkazan interes za učenje tujih jezikov med učenci oziroma njihovimi starši?)
4. Kako načela medkulturnosti približate učencem? (Pri katerih predmetih, kako pomemben je skriti kurikulum ter kakšna je vloga različnih izmenjav in projektov, ki jih šola izvaja?)
5. Kako poteka usposabljanje učiteljev za poučevanje o in v multikulturnem okolju?
6. Po katerih smernicah se orientirate in kakšne so vaše izkušnje z zelenimi in z belimi knjigami?
7. Kaj so po vašem največje pomanjkljivosti na področju multikulturnosti v slovenskih šolah ter kakšni so vaši predlogi za izboljšanje situacije?

PRILOGA A.1: OSNOVNA ŠOLA LEDINA

1. Ali so na vašo šolo vpisani otroci priseljenci, koliko jih je in iz katerih držav prihajajo? (Kakšne pristope se uporablja pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika ter kako se skrbi za njihovo integracijo?)

Našo šolo trenutno obiskuje približno deset učencev, ki prihajajo iz drugih držav in pri katerih materni jezik ni slovenščina. Učencem so s strani ministrstva v prvem in drugem letu šolanja dodeljene dodatne učne ure, namenjene za učenje jezika. Za tri do štiri otroke je tako namenjenih približno 30 dodatnih ur, kar pa niti slučajno ne zadostuje. To se trudimo nadoknaditi s pomočjo ljudi, ki na šoli pomagajo v okviru prostovoljskih del. Prav tako lahko učenci iz razreda v razred dve leti napredujejo neocenjeni. Naše učiteljice so imele na začetku težave, saj profesorice slovenščine skozi svoj študij niso usposobljene učiti jezika kot tuj jezik in srečo imamo, da imamo na šoli profesorico, ki na Filozofski fakulteti poučuje slovenščino kot tuji jezik. Kot veliko težavo tukaj bi izpostavila pomanjkanje ustreznega gradiva. Vsako leto ga je sicer na voljo več, ampak niti slučajno še ne dovolj, kaže se tudi pomanjkanje slovarjev, s katerimi bi si lahko pomagali.

2. Kakšno vlogo, oziroma odgovornost za uspešno integracijo otrok priseljencev po vašem mnenju nosijo njihovi starši?

Starši nosijo velik del odgovornosti pri uspešni vključitvi otroka v šolo, vendar to še ne zmanjša vloge šole.

3. Katere tuje jezike poučujete na šoli?

(Prvi, drugi tuji jezik, izkazan interes, redni program in izbirne vsebine.)

Kot prvi tuji jezik na naši šoli poučujemo angleščino, učenci pa v sklopu drugega tujega jezika lahko izbirajo med francoščino in nemščino. Oba predmeta sta sploh zaradi velikega interesa staršev močno obiskana. Seveda pa v okviru interesnih dejavnosti ponudimo učenje angleščine in nemščine že v prvem razredu. Zdi se mi, da država veliko naredi na področju uvajanja tujih jezikov v osnovne šole, vendar istočasno zahteva 1 % zmanjševanje deleža zaposlenih na leto, kar seveda pripelje do težav. Bojimo se preobremenjenosti učiteljev, saj bodo tako lahko manj časa namenili tudi dodatnim dejavnostim v šoli.

4. Kako načela medkulturnosti približate učencem?

(Posamezni predmeti, skriti kurikulum, izmenjave.)

Medkulturnost je del predmetov državljanska in domovinska vzgoja ter etika, geografije in glasbe. Minimalni standardi za vključevanje teh tem sicer so predpisani, a se jim še vedno posveča premalo pozornosti. Skozi mednarodne projekte je doseženih največ ciljev medkulturnosti. *Unesco šola* smo pravzaprav že od vsega začetka, pod to pa spada kup dejavnosti in podprojektov, kjer se cilji multikulturalizma močno realizirajo. Smo pa tudi *Eko šola*, *Zdrava šola*, *Kulturna šola*, sodelujemo pa tudi v projektu *Evropska vas*.

Vse te dejavnosti med sabo prepletamo prav zato, da jih čimbolj vpletamo tudi v pouk. Ti projekti so prostor, ki nam dovoljuje narediti največ na področju multikulturalizma. Potrebno je veliko tudi tolerantnosti s strani učiteljev, saj otroci veliko potujejo in sodelujejo pri različnih dejavnostih. Imamo tudi svojega Unesco glasnika, ki širi Unesco vrednote tudi navzven. Ker pa manjka pri pouku, mu je treba veliko pomagati. Šola sodeluje tudi pri Unescovem taboru na Senivem, kjer se zberejo mladi iz cele Slovenije in imajo dejavnosti na razne medkulturne tematike, kjer so navadno kot obiskovalci prisotni tudi tujci.

Šola izvaja dve izmenjavi, eno s šolo na Madžarskem in drugo s francosko šolo. Izmenjavi se izvajata vsako drugo leto, saj za izvedbo vsako leto ni dovolj sredstev. Šola takšna sodelovanja financira tako, da se prijavi na razpis Mestne občine Ljubljana, vendar je finančna podpora teh razpisov zadnja leta zelo nizka, šola dobi le 400 do 500 evrov, ostali stroški izmenjav pa se krijejo iz šolskega sklada, kar so v bistvu prostovoljni prispevki staršev. Učenci med seboj že pred samim obiskom komunicirajo preko elektronske pošte, izvajajo pa se tudi elektronske konference. Navadno se kontakt med učenci po obisku vsaj za nekaj časa zelo poveča. Izmenjava s Francijo je namenjena predvsem tistim, ki se učijo francoskega jezika. Tistim, ki se še posebej želijo udeležiti projekta, se šola trudi to tudi omogočiti s finančno pomočjo, prednost pa imajo seveda jezikovno močnejši učenci. Omejevanje prijav otrok zaenkrat še ni bilo potrebno. Naša šola pa sodeluje tudi s šolo na Madžarskem. Le-ta je drugačna, saj je fokus usmerjen na glasbo, izmenjujejo se pevski zbori, prav tako plesne skupine. Skozi dolgoletne izkušnje smo ugotovili, da imajo izmenjave učencev svoj rok trajanja. Po desetih letih ponavadi nekako izzvenijo in nato šola menja državo.

Pomembno je pripraviti učiteljski zbor do tega, da razume, da so te vrednote tiste, ki dajo otrokom največ. Šola v okviru uradnih predstavitev Mestne občine Ljubljana prejema mnogo

tujih obiskov. To je dobro, saj so učenci zaradi tega navajeni sprejemati tujce, povedati kaj v tujem jeziku, se predstaviti ... in v tem vidimo veliko prednosti, saj se učenci tako znajo pogovoriti, igrati vlogo vodiča po Ljubljani ipd.

5. Kako poteka usposabljanje učiteljev za poučevanje o in v multikulturnem okolju?

Mladi profesorji pridejo s fakultet dobro pripravljene, saj so sami odraščali v drugačni družbi. Sodelovanje učiteljev v dodatnih izobraževanjih je stvar njihove lastne izbire, nanje pa se prijavijo preko različnih razpisov. To šola zelo podpira in jim čas, ki ga preživijo na takšnih izobraževanjih, prizna kot delovne ure, ki so nato upoštevane kot doprinos k dopustu. Trenutno sta v programe dodatnih izobraževanj vključeni učiteljica nemškega in učiteljica angleškega jezika.

6. Po katerih smernicah se orientirate in kakšne so vaše izkušnje z zelenimi in z belimi knjigami?

Mislím, da je osnovni namen teh del dober, vendar težavo predstavlja to, da se v praksi stvari pogosto odvijajo zelo drugače. Kot sem že omenila, sta hkrati prisotni zahteva po zmanjšanju števila zaposlenih in zahteva po vedno bolj raznovrstnih učnih vsebinah, lahko dvorezen meč. Naši učitelji, ki so prav tako sodelovali v samih raziskavah za pripravo zadnje *Bele knjige*, imajo občutek, da so bili neslišani, vendar je mogoče, da smo bili le preglasovani. V praksi pa knjigam ne namenjamo posebne pozornosti.

7. Kaj so po vašem največje pomanjkljivosti na področju multikulturnosti v slovenskih šolah ter kakšni so vaši predlogi za izboljšanje situacije?

Mislím, da v osnovi program šolstva naredi na tem področju premalo in nič ne kaže, da bi veliko delali v tej smeri, razen tega, da se širi tuje jezike s tem, da prvega obveznega sedaj uvajajo že od drugega razreda dalje ter da tudi drugi tuji jezik postaja obvezen. Pri ostalih predmetih je poudarjanja medkulturnosti premalo in tudi medpredmetne povezave je v slovenskem šolstvu še vedno premalo. Ravno to pa daje otrokom neko širino. Še vedno je premalo možnosti, da bi se predmeti povezali med sabo ter da bi na primer otroci delali na medresorski predmetni nalogi, saj so predmeti preveč ločeni in je to zelo vpleteno v naš šolski sistem. Če hočemo to spremeniti, bi bila potrebna temeljita sprememba celotne zasnove pouka.

PRILOGA A.2: OSNOVNA ŠOLA OB DRAVINJI

1. Ali so na vašo šolo vpisani otroci priseljenci, koliko jih je in iz katerih držav prihajajo? (Posebni pristopi, poučevanje slovenščine kot tujega jezika, integracija.)

Na našo šolo je vpisanih 22 otrok iz drugih govornih območij. Ti otroci imajo možnost dve leti napredovati neocenjeni, prav tako pa imajo v okviru teh dveh let možnost intenzivnega učenja slovenskega jezika. Tako smo imeli lani odobrenih 125 ur za 22 učencev, vendar pa so do teh dodatnih ur upravičeni le prvi dve leti, po tem pa preidejo v redni šolski sistem. Po eni strani je to v redu, saj se jim tako olajša integracija, vendar po drugi strani slovenski otroci nimajo istih možnosti neocenjenega napredovanja. Glavni problem, ki ga opazimo, je stopnja znanja, ki ga otroci prinesejo s sabo, saj se od zahtevane zelo razlikuje. Tudi njihovi končni rezultati, kar pa je moč pripisati več kot enemu samemu dejavniku, niso najboljši. Z nezadostnim znanjem slovenskega jezika otrok priseljencev se na naši šoli spopadamo s sistemom doprinosov k dopustu, v okviru katerega učitelji izvajajo dodatno učno pomoč. Drugi način pa so svetovalne ure razrednikov. Edino, s čimer si lahko pomagamo, je albansko-slovenski slovar, od lanskega leta dalje pa smo lahko prevzeli gradivo, ki ga je pripravil Center za poučevanje slovenščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Gre za škatlo, ki večinoma sestoji iz slikovnega gradiva.

Za način poučevanja smo združili profesorice, ki poučujejo slovenščino ter učiteljice, ki kot prvo leto v četrtem razredu poučujejo angleščino. Da pa bi bili deležni kakršnih koli konkretnih navodil s strani ministrstva, kako se lotiti zadev, tega ni. Edino, kar nam je na razpolago, so smernice Zavoda za šolstvo. Pri samem pouku opogumljamo otroke, da povedo podatke o svojih državah, posebnih dni za predstavitev drugih kultur oziroma predstavitev kultur šolarjev pa ne organiziramo. Prav tako še nikoli nismo prejeli prošnje, da bi se slovenščina izvajala kot tuji jezik.

2. Kakšno vlogo oziroma odgovornost za uspešno integracijo otrok priseljencev po vašem mnenju nosijo njihovi starši?

Poleg predhodne stopnje znanja vidimo glavno težavo v samem domačem okolju otrok. V šoli se trudimo, vendar predstavlja težavo predvsem dejstvo, da se sklenjeni dogovori s starši ne izvajajo. Kot tako predstavlja težavo tudi komunikacija. Očetje po navadi vsaj delno

obvladajo slovenščino, saj so vključeni v trg dela, matere otrok priseljencev pa jezika v veliki večini sploh ne govorijo. Veliko delamo na slovenskih otrocih, da jih sprejmejo, nudijo pomoč, vendar so pogosto težava starši priseljenci, ki s sabo prinesejo določene navade, vzorce in se po mojih izkušnjah pogosto sploh ne angažirajo in s tem šoli zelo otežijo delo. Zgodil se je že primer, ko je otrok v šoli potožil, da mu mati doma ne dovoli govoriti slovensko, pa čeprav je vključen v slovensko šolo.

3. Katere tuje jezike poučujete na šoli?

(Prvi, drugi tuji jezik, izkazan interes, redni program in izbirne vsebine.)

Naša šola se ni vključila v krog šol, ki v naslednjem šolskem letu štartajo s poukom angleščine že v drugem razredu. Pri nas z angleščino začnejo v 4. razredu, leto za tem z nemščino, v 7. in 8. razredu pa se lahko učenci učijo tudi francoščine, ki se je vsako leto uči nekje od 8 do 10 otrok.

4. Kako načela medkulturnosti približate učencem?

(Posamezni predmeti, skriti kurikulum, izmenjave.)

Državlјanska in domovinska vzgoja ter etika bi moral biti predmet, ki bi res promoviral medkulturnost, različne navade in strpnost, vendar mislim, da so s prenovo učnih načrtov prenatrpali vsebine in zato za medkulturnost zmanjkuje časa. V 8. razredu je zadeva zelo postavljena na glavo in je predmet namesto navzven izrazito usmerjen navznoter. Vprašanja na nacionalnem preverjanju znanja so se v preteklosti navezovala bolj na parlamentarni sistem, volilni sistem. Pri geografiji je način predstavljanja in poučevanja ohlapnejši. Po novih učnih načrtih je namreč 20 učnih ur dodeljenih individualni izbiri profesorjev. Mislim, da je to zelo dobra lastnost, vendar je prav tako zelo odvisna od znanja in interesa posameznega učitelja. Pri nas se na primer bolj povezujejo z naravoslovnimi znanostmi, tako da se organizirajo orientacijski pohodi in podobne aktivnosti.

Najmočnejši medkulturni dialog vidim na področju angleškega predmeta, kjer je načelo medkulturnosti nekako vpelјano v sam nevidni del predmeta, je nekako njegov velik del, ki ga niti ne vidimo očitno. Kakor hitro pa vse skupaj preraste v projekt, postane bolj organizirano, ne pa kot v povezavi z rednim programom, kjer učinki medkulturne vzgoje niso jasno vidni.

Res je, da bi se šola lahko vključila v mnoge projekte, vendar smo zelo vezani na lokalno okolje. Lahko bi se na primer vključili v *Comenius* (del vseživljenjskega učenja, sponzoriran s

strani Evropske unije, namenjen seznanjanju s kulturno raznolikostjo znotraj evropskega prostora, op. a.), vendar če imam preobremenjene profesorje ter če ne najdemo pravega interesa, izvajanje ni mogoče. Prav tako se s takšnimi projekti močno finančno bremeni tako starše kot šolo, ki mora biti dovolj finančno stabilna, da lahko vse te projekte podpre.

Približno 20 let smo sodelovali s šolo na Slovaškem, vendar so oni z zamenjavo ravnatelja projekt prekinili. Leto dni smo sodelovali tudi s šolo iz Argentine, izmenjavali smo si pisma in pakete, po letu dni pa je vse skupaj nekako izzvenelo. Že osem let imamo tudi videokonferenčno opremo, ki pa ni bila nikoli uporabljena. Do pred kratkim namreč nismo imeli dovolj močne internetne povezave, hkrati pa je za te reči potreben vzajemen interes.

5. Kako poteka usposabljanje učiteljev za poučevanje o in v multikulturnem okolju?

Zaradi splošne preobremenjenosti strokovnega kadra odločitev o dodatnih izobraževanjih in usposabljanjih prepuščam posameznim profesorjem. V splošnem pa se za to poredko odločajo.

6. Po katerih smernicah se orientirate in kakšne so vaše izkušnje z zelenimi in z belimi knjigami?

Kar se tiče samega vključevanja ter integracije otrok priseljencev, je država zelo radodarna. Na voljo so dodatne ure, smernice so ponujene, vendar ponovno poudarjam – premalo dela s starši, ki bi morali izkazati vsaj svoje osnovno znanje slovenščine, da bi jih tako lažje sprejela tudi družba.

V *Belo knjigo* je bilo vloženo ogromno dela, vendar še vedno ni bila narejena konkretna analiza prve knjige, sedaj pa smo oblikovali že drugo in pogosto se s sodelavci iz iste stroke sprašujemo, kaj točno je sploh njen smisel. Zdi se, kot da je bolj sama sebi namen. V praksi nam ne pomaga. Sploh v času kadrovskih in finančnih omejitev in pri obveznem zmanjševanju zaposlenih je izvajanje predlaganih dejavnosti zelo težko.

7. Kaj so po vašem največje pomanjkljivosti na področju multikulturnosti v slovenskih šolah ter kakšni so vaši predlogi za izboljšanje situacije?

Mogoče smo preveč zaprti, saj smo preobremenjeni z našimi učnimi načrti, ki se spreminjajo vsako leto. Pogrešam širino. Po mojem mnenju smo Slovenci še vedno dokaj ozko usmerjeni

ter ne znamo sprejemati drugačnosti. Sama šola prejme celo mnoge očitke, kako se na igrišču pred šolo zadržujejo le tuji otroci, četudi je otrok otrok ne glede na narodnost. Vendar zato starši na igrišče nočejo poslati svojih otrok. V Slovenskih Konjicah je veliko otrok priseljencev in pogrešam predvsem dejanja lokalne skupnosti, ki za priseljence naredi zelo malo. Kljub temu pa socialne izključenosti med samimi otroki ni moč zaznati.

Situacija se mi zdi kočljiva, saj smo po eni strani vključeni v globaliziran svet, po drugi pa pogrešamo domoljubje, nek korekten odnos do domovine. Tega poskušamo vzpodbuditi tako, da državne praznike obeležimo v šolski avli, kjer običajno zberemo otroke, pojemo *Zdravljico* in pripravimo krajši kulturni program. Kljub temu se mnogo učiteljev slovenščine ob preveliki pozornosti drugim jezikom takoj počuti ogrožene, zato bi rekla, da nam manjka predvsem predstavitev učinkovitega in dobrega modela, po katerem bi se lahko ravnali.

PRILOGA A.3: OSNOVNA ŠOLA VITANJE

1. Ali so na vašo šolo vpisani otroci priseljenci, koliko jih je in iz katerih držav prihajajo? (Posebni pristopi, poučevanje slovenščine kot tujega jezika, integracija.)

V preteklem letu so našo šolo obiskovali 203 učenci. Trenutno nimamo nobenega učenca druge narodnosti, v preteklosti pa smo imeli otroke družine s Kosova.

2. Kakšno vlogo oziroma odgovornost za uspešno integracijo otrok priseljencev po vašem mnenju nosijo njihovi starši?

Zdi se mi, da država naredi veliko na področju integracije otrok priseljencev. Starši so tisti, ki naredijo premalo. Pri našem primeru se je mati vpisanega otroka naučila slovenščine šele po petnajstih letih. Glede na okoliščine je priseljencem težko, edino albansko družino, ki se je priselila v Vitanje, so domačini s težavo sprejeli, pa čeprav so pridni in delavni ljudje.

3. Katere tuje jezike poučujete na šoli?

(Prvi, drugi tuji jezik, izkazan interes, redni program in izbirne vsebine.)

Šola si je za cilj zastavila povečanje poudarka na področju medpredmetnega sodelovanja. Na šoli se izvaja angleščina v četrtem razredu kot prvi jezik ter nemščina kot drugi tuji jezik.

4. Kako načela medkulturnosti približate učencem?

(Posamezni predmeti, skriti kurikulum, izmenjave.)

Koncept medkulturnosti je vključen v predmet državljanska in domovinska vzgoja ter etika. Izmenjavo izvajamo preko projekta *Evropska vas*, vendar tu pravzaprav ne gre za izmenjavo osnovnošolcev, temveč za izmenjavo starejših študentov. Ti so tisti, ki pomagajo pri izpeljavi projektov. Lansko leto je tak projekt pri nas vodil študent iz Turčije, ki deloval v sklopu izmenjave v Mladinskem centru Patriot iz sosednjih Slovenskih Konjic. Pri nas je čas preživel dvakrat tedensko.

Pri *Evropski vasi* gre za celoletne sklope predstavitev evropskih držav. Tako učenci v enem letu raziskujejo več aspektov določene države – seznanjajo se z njeno kulturo, s hrano in z navadami, z njeno geografijo in zgodovino. Prav tako na to temo tudi sami izdelujejo izdelke, kot so tradicionalne kape, kuhajo tradicionalno hrano ipd. Projekt se izteče v zaključni

dogodek v Celju, kjer se vse te aktivnosti tudi predstavijo. V *Evropski vasi* sodelujemo že pet let. Otroci ga imajo zelo radi in se iz njega veliko naučijo. V preteklih letih so nam bile dodeljene Češka, Slovaška, Turčija ipd. Želimo si kakšne večje države, vendar nekako še nismo prišli na vrsto. Za ta projekt smo se odločili na podlagi predstavitve ene izmed profesoric, ki se je z njim seznanila na neki drugi šoli, na kateri uči in ga tako prvo leto tudi sama vodila. Izbrana tema se vključi v redni predmetnik in v podaljšano bivanje, prav tako pa jo na predmetni stopnji vključujemo pri več predmetih.

Močno sodelujemo tudi s šolami, ki so nam bližje in tako trenutno sodelujemo s šolo v Ponikvi, s katero se tudi srečujemo ter skupaj izvajamo manjše projekte.

Če bi bili finančno podprti, bi se zagotovo odločili za še več aktivnosti, a je šola do sedaj finančno komaj shajala. Želeli bi si tudi pobratenja s kakšno šolo iz tujine in izvajanja mednarodnih izmenjav učencev, vendar to zahteva organizacijo in plačilo prevozov na destinacijo. Določeni starši bi tujega otroka takoj sprejeli v svoj dom in ga gostili, vsi pa po mojih izkušnjah tega ne bi bili pripravljeni narediti. Prebivalci Vitanja so v večini primerov ukoreninjeni domačini, ki v tem mestu živijo že vse svoje življenje, zato tema medkulture ni izrazito relevantna. To je jasno tudi po tem, da je bilo v zadnjih 30 letih le nekaj primerov, mogoče sta se dva ali trije domači študentje odločili za bivanje ali za študij v tujini.

5. Kako poteka usposabljanje učiteljev za poučevanje o in v multikulturnem okolju?

Profesorji se zaenkrat niti ne vključujejo v dodatna izobraževanja, saj do sedaj še nismo imeli primera, ko učenci, ki vstopajo v našo šolo, ne bi govorili jezika. Pred leti smo sicer imeli učenca, ki je izviral iz albanskega okolja, vendar je bil rojen Slovenec. Pri nas je končal osnovno šolo, danes pa mu gre dobro, saj je redno zaposlen in dobro integriran v lokalno skupnost.

6. Po katerih smernicah se orientirate in kakšne so vaše izkušnje z zelenimi in belimi knjigami?

Belo knjigo imamo, če se pojavi kakšna izjemna situacija, jo prelistam in poiščem podatke, vendar se je potreba po tem do sedaj pokazala le enkrat.

7. Kaj so po vašem največje pomanjkljivosti na področju multikulturnosti v slovenskih šolah ter kakšni so vaši predlogi za izboljšanje situacije?

V vsakem kraju se morajo šole ukvarjati z drugačnimi težavami, tako da potrebe po namenjanju več časa za medkulturnost ne vidim. Bolj pomembno se mi zdi nameniti čas za relevantne teme, se pravi za tiste, ki so nam bližje. Soočamo se z razkorakom med socialnimi profili družin in temu moramo posvečati posebno pozornost, da otroci med sabo ostajajo tako zelo strpni, kot so. Če oziroma ko pa se zgodi primer, da bi v šolo vstopili otroci migrantov, bi se za njih brez vprašanja zelo potrudili.

PRILOGA A.4: OSNOVNA ŠOLA JANKA PADEŽNIKA

1. Ali so na vašo šolo vpisani otroci priseljenci, koliko jih je in iz katerih držav prihajajo? (Kakšne pristope se uporablja pri poučevanju slovenščine kot tujega jezika ter kako se skrbi za njihovo integracijo?)

»Od skupno 320-ih učencev je priseljencev pri nas vpisanih okoli 29. Sistem danes omogoča učiteljem pristop 'hočem ali nočem', jaz pa zaradi svoje profesionalne etike pričakujem učitelje, ki 'hočejo' oziroma se zavedajo, da ob prisotnosti tujih učencev v razredu tudi 'morajo'. Po tem principu ravnam tudi kot ravnateljica. Zdi se torej zelo pomembno, da se vzgoja za medkulturnost vnese v razvojne načrte, ki so petletni plani dela, prav tako pa v letni delovni načrt, kamor se vključi prioritete naloge. Ko sem pred leti izvajala raziskavo o vrednotah v slovenskih osnovnih šolah, sem ugotovila, da se vrednote medkulturnosti v slovenskih šolah skoraj ne pozna. Na prvih treh mestih je bilo znanje, ustvarjalnost in odgovornost. Rezultati so razumljivi, saj je bila raziskava izvedena že pred nekaj leti. Medkulturnost postaja vedno bolj pomembna tema, saj so otroci priseljenci danes prisotni že skoraj na vseh osnovnih šolah, tudi v tistih na podeželju.

Slovenščine kot drugega jezika še nismo izvajali. S strani ministrstva je namenjeno določeno število dodatnih učnih ur, vendar le-te zagotovo ne zadostujejo. Za poučevanje tistih, ki jezika ne obvladajo, pa izkoriščamo vse možne vire. Jezikovne ovire pri učencih pogosto premagujemo tudi s tutorstvom starejših priseljencev, ki slovenščino že obvladajo. Trenutno sta pri nas pripravnici slovenščine in pedagogike, zaposlene imamo ljudi prek javnih del, romsko pomočnico ter še eno osebo za učno pomoč iz drugega projekta, ki se prav tako financira z evropskimi sredstvi. Vsi našteti so vsak dan od 14h do 17h na šoli na voljo vsem otrokom. Pogosto drugi ravnatelji povedo, da pri njih vseh teh možnosti ni, vendar se pogosto le ne išče na pravih mestih.

Zelo napačen je pristop, da je integracija le težava priseljencev in je odvisna le od njih. Integracija je zame formalen pojem, s tem, da smo otroka vpisali v šolo, smo pravzaprav z njo že začeli. Za integracijo v pravem pomenu besede pa gre šele, ko otrok dejansko zaživi v novem okolju. Ko pride otrok v novo okolje, je pomembno, da počasi sprejme novo kulturo in navade, vendar pa je naša naloga, da mu kljub temu dovolimo in omogočimo, da še naprej uporablja svoj materni jezik, da ob priložnostih predstavi svojo državo in kulturo. Za vsakega

novega učenca priseljence učiteljski zbor naredi analizo njegovega predznanja, družinskega okolja, znanja jezika in temu primerno oblikuje popolnoma individualiziran program oblik pomoči, ki je prilagojen njegovim potrebam. Vedno, kadar z učiteljskim zborom pripravljamo program za naslednje leto, pogledamo tudi iz katerih držav prihajajo naši učenci ter nato glede na to pripravimo tudi dejavnosti ter teme vpletemo v tisti skriti kurikulum. Različne države predstavimo na za to namenjenemu dnevu dejavnosti. Države otrok priseljencev predstavljajo tudi slovenski otroci, s tem pa vzpostavimo in bogatimo medsebojne odnose otrok. Za lažjo vključitev otrok se poslužujemo sistema tutorstva. Tutor je navadno skrbno izbran slovenski otrok, ki otroku priseljencu nudi pomoč. Seveda se učenca tutorja dodeli, če je ta pomoč zelena. Večina se z njo strinja, prav tako pa je potrebno dovoljenje obeh staršev. Pri tem sistemu ne gre le za učno pomoč, temveč za skupno preživljanje časa, druženje v prostem času ipd. Ta aktivnost nima določenega časovnega okvira, trajanje pa se določi po potrebi. Mislim, da se uspešna integracija otrok priseljencev vidi tudi po njihovem učnem uspehu. Otroci priseljencev pri nas načeloma sploh ne dosegajo slabših rezultatov. V vseh mojih letih kot ravnateljica se je le dvakrat zgodilo, da smo učenca, ki sta zaključila osnovno šolo, pustili neocenjena.

2. Kakšno vlogo oziroma odgovornost za uspešno integracijo otrok priseljencev po vašem mnenju nosijo njihovi starši?

Staršev priseljencev ne krivim za težave, ki se pojavljajo pri otrocih. Ljudje, ki pridejo k nam iz drugih držav, so v stiski, pridejo po boljše življenje. Sami imajo težave z jezikom, le kako naj slovensko govorijo z otroki? Poudarila bi pomen tenkočutnosti in razumevanja z naše strani. Iz svojih osebnih izkušenj ne poznam niti enega primera, ko se starš ne bi odzval na klic iz šole. Naloga staršev je, da poskrbijo za elementarne stvari; otroka v šolo vpišejo, ga sem pošljejo vsak dan, mu stojijo ob strani ter ga spodbujajo. Naša naloga pa je, da tem otrokom in staršem pomagamo. Pogosto doživim, da se na nas obrnejo matere otrok, ki se želijo naučiti slovensko. Očetje imajo namreč načeloma zaradi jezika manj težav, saj se ga učijo v svojih službah ter ker v državi večinoma bivajo že dlje časa. Te starše nato pogosto pošljemo na Ljudsko univerzo v Mariboru, saj tam izvajajo veliko programov in mnogi od njih so tudi brezplačni, saj so v 60% financirani iz različnih razpisov.

3. Katere tuje jezike poučujete na šoli?

(Kakšen je izkazan interes za učenje tujih jezikov med učenci oziroma njihovimi starši?)

Na šoli učimo dva jezika: angleščino in nemščino. Delujemo namreč po načelu, da naj učenci najprej dobro usvojijo dva jezika, preden nadaljujemo na tretjega. Posebnost na šoli pa je, da se lahko učenci odločijo, ali se bodo kot prvi tuji jezik učili angleščino ali nemščino. Slednja je namreč jezik našega okolja. Šol, ki ponujajo to kot opcijo, je v Sloveniji le enajst. Število otrok, ki se odločijo za en ali za drug jezik, se čez čas razlikuje. Leta 2002 so bili razporejeni enakomerno, z leti se je tehtnica nagnila močno v smer angleščine, v zadnjih nekaj letih pa se to zopet spreminja. Tako je lansko leto kot prvi jezik izbralo nemščino kar 45 % učencev oziroma njihovih staršev. Zanimiva je izobrazbena struktura staršev, ki se odločijo za to izbiro, saj gre v veliki meri za tiste z visoko stopnjo izobrazbe. Po učnem načrtu se je do letošnjega leta s poučevanjem tujega jezika začelo v 4. razredu. Z letošnjim letom pa bomo skupaj s 15 % slovenskih osnovnih šol z njim začeli že v drugem razredu. Potrebno je poudariti dejstvo, da se učenci na naši šoli že 30 let učijo tujih jezikov od prvega razreda dalje, vendar se je do zdaj to izvajalo zunaj rednih šolskih ur.

4. Kako načela medkulturnosti približate učencem?

(Pri katerih predmetih, kako pomemben je skriti kurikulum ter kakšna je vloga različnih izmenjav in projektov ki jih šola izvaja?)

Otroci izhajajo iz zelo različnih družin in s sabo prinesejo mnoge različne izkušnje. Za razumevanje pojmov ksenofobije, tolerance in strpnosti se mi zdi bistvenega pomena vzdušje na šolah oziroma njihova vključitev v skriti kurikulum. Veliko vlogo igrajo tudi posamezni učitelji, ki te teme lahko vključujejo v svoj vsakdanji pouk. Nekateri to počnejo več, drugi manj.

Državljska in domovinska vzgoja ter etika v slovenskih šolah igra veliko vlogo, vendar je spet veliko odvisno od posameznega učitelja in njegovih tehnik poučevanja. Pomembni smo tudi ravnatelji šol, saj se naš odnos do teh tem prenaša na učitelje, preko njih pa v razrede. Bistvenega pomena je tisto tiho, nevidno. Res je, da bodo učenci še vedno bolj opazovali tiste, ki so drugačni od njih samih, vendar jih tudi sprejmejo, ker je takšno celotno vzdušje na šoli. Pogoj in nuja je vključiti načela medkulturnosti v celoten šolski program. Medkulturnost je namreč ena od vrednot, ki morajo biti zapisane v učnih ciljih slehernega predmeta ne glede na

to, ali so v tem razredu prisotni otroci migranti ali ne. Vrednote je treba priznati ter jih nato krepiti na različne načine. Še posebej pomembno se mi zdi prijateljstvo med otroki z različnimi koreninami. Na šoli namreč ugotavljamo, da so naše izkušnje z otroki priseljenci ter z romskimi otroki popolnoma iste kot z vsemi ostalimi. Ne zaznavamo posebnih odstopanj, fizičnega nasilja, na primer med romskimi otroki sploh ni opaziti, prej se bo takšen incident zgodil s strani slovenskih otrok.

5. Kako poteka usposabljanje učiteljev za poučevanje o in v multikulturnem okolju?

Izobraževanje: Danes je v slovenskem prostoru ogromno možnosti za izobraževanje o medkulturnosti, tudi sama sem skupaj s pedagoginjo in svetovalko naše šole ena od predavateljic v okviru kataloga izobraževanj Republike Slovenije. Ko so seminarji razpisani, enkrat na leto predavava, šole se prijavljajo in opažamo veliko povečevanje interesa. Gre za seminarje o vključevanju otrok priseljencev v slovenske šole. Opažam pa, da so učitelji še vedno navajeni dobiti recepte. To pomeni, da še vedno iščejo univerzalne odgovore, kako naj se z različnimi situacijami spoprijemajo. Če povzamem po primeru, učiteljice pogosto postavljajo vprašanja v stilu: »V razred smo dobili priseljenca iz Albanije, kako naj z njim delam?« Vendar jim tega odgovora ne morem ponuditi. Podlaga za uspešno poučevanje teh otrok je po mojem mnenju namreč ustvarjena, pozitivno oblikovana razredna klima. Mislim, da trenutno stanje v Sloveniji ni dobro, smo šele na začetku poti. Predvsem pa bi morale šole temo medkulturnosti bolj vključiti v svoje razvojne načrte. Sami imamo mnogo romskih učencev in si z njimi že leta nabiramo izkušnje. Na seminarjih, ki jih organiziramo, opažava s sodelavko najboljše rezultate, kadar predstaviva konkretne primere, v katere je pomembno vpeti ozadje zgodbe učenca. Pogosti faktorji so tudi nespodbudno družinsko okolje, slabo znanje jezika ipd. Pri poučevanju je bistvena inovativnost učiteljev ter predvsem to, da se pogovorijo sami s sabo in s svojimi predsodki.

Naš celoten kolektiv šole se je v sklopu različnih projektov že udeležil 24-urnega usposabljanja pa tudi mnogih drugih. Teh možnosti je namreč pri nas dovolj in pogosto ostanejo neizkoriščene. Takšna izobraževanja vse učitelje mnogo bolje pripravijo na delovanje v multikulturnem okolju. Šola je na izzive multikulturnosti dobro pripravljena, saj so Romi vanjo vključeni že zadnjih 30 let. Skratka – diha multikulturno. To je jasno videti predvsem, če opazuješ otroke pri igri v podaljšanem bivanju, saj ni nikoli videti, da bi bili v skupine razporejeni glede na narodnost. Šola prejema veliko pozitivnega 'feedback-a',

predvsem na področju tega, da se otroci že zelo zgodaj zelo dobro naučijo sprejemati vse ljudi. Prav takšni odzivi ljudi so nekakšno povračilo za to, kar počnemo.

Na šoli organiziramo izmenjavo učencev s šolo iz Avstrije. Otroci tako pri svojih novih prijateljih tudi prenočijo. Vsako leto sodeluje aktualna generacija petošolcev. Ta projekt sicer ni zastavljen z multikulturnega vidika, primarno namreč cilja na učenje nemškega jezika, vendar seveda tudi to spada zraven. Gre za likovno izmenjavo in s tem pravzaprav za močno medpredmetno sodelovanje.

Na šoli izvajamo tudi evropske projekte. Preko Inštituta za narodnostno vprašanje je pri nas zaposlen nekdo za učno pomoč za učence Rome, vendar se ne omejuje le nanje. Projekt Dvig socialnega in kulturnega kapitala (preko Šole za ravnatelje) je namenjen za otroke iz okolja z nizkim socialnim kapitalom, za katere se potem išče različne možnosti in priložnosti.

6. Po katerih smernicah se orientirate in kakšne so vaše izkušnje z zelenimi in z belimi knjigami?

Na državni ravni obstajajo smernice za vključevanje otrok Romov in priseljencev v šole. Smernice so javni dokument in so dostopne tudi preko spleta. Toda pomembno se je zavedati, da so to le načela in izhodišča, kar predstavljamo tudi na seminarjih, nekaj drugega pa je praktična izvedba. Tudi zelene in bele knjige se mi zdijo popolnoma nekoristne. Verjamem, da za ureditev sistema in protokolov morajo obstajati, vendar pa ne vidim njihove uporabnosti pri prenosu v neke konkretne situacije.

7. Kaj so po vašem največje pomanjkljivosti na področju multikulturnosti v slovenskih šolah ter kakšni so vaši predlogi za izboljšanje situacije?

V našem sistemu pogrešam to, da bi bilo s strani države za otroke priseljence uzakonjeno enoletno učenje jezika, ki bi se začelo takrat, ko otrok pride v državo. To bi lahko namreč zelo izboljšalo možnosti za njihovo nadaljnjo uspešno izobraževanje. Zelo pomembno se mi zdi tudi, da bi bilo otrokom omogočeno učenje njihovega materinega jezika. Če jim tega ne omogočimo, jim namreč ukrademo identiteto.

V splošnem se mi zdi, da je Slovenija naklonjena sprejemanju tujcev, uradne smernice in zakonske podlage so urejene. Vendar pa je pomembno še bolj graditi na razbijanju predsodkov, ozaveščanju učiteljev. Na svojih strani velikokrat opazim, da so učitelji resda pripravljeni za svoje učence narediti ogromno, pomanjkljivost pa je opaziti na področju

splošne usmerjenosti šol, kar pa je v veliki meri odvisno od ravnateljev. Slednji igrajo veliko vlogo pri ustvarjanju splošne klime na šolah. Pomembno je ozavestiti medkulturnost in jo vključiti v programe šole. To se lahko naredi skozi učne načrte, dneve dejavnosti ipd. Skratka pomembno je, da se medkulturnost prepleta skozi vsa področja izobraževanja in vzgoje, saj se s tem gradi sama kultura šol.